

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Lina Beliūnienė

**PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AS THE CONSTITUTIONAL VALUES IN
THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC
OF LITHUANIA**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2010

The dissertation was written during the period of 2003–2010 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Toma Birmontienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

The Doctoral Dissertation will be defended at the Law Research Council at Mykolas Romeris University:

Chairman of the Council:

Prof. Dr. Gediminas Mesonis (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Members:

Prof. Dr. Toma Birmontienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Prof. Dr. Egidijus Jarašiūnas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

Prof. Dr. Egidijus Kūris (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S)

Dr. Gintautas Sakalauskas (Law Institute, Social Sciences, Law – 01 S)

Oponents:

Assoc. Prof. Dr. Armanas Abramavičius (Vilnius University, Social Sciences, Law – 01 S)

Dr. Edita Žiobienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law – 01 S)

The public defence of the Doctoral Dissertation will take place at the Law Research Council at Mykolas Romeris University on March 26, 2010 at 2:00 PM in the Conference Hall of Mykolas Romeris University (Room I-414).

Address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on February 25, 2010.

The Doctoral Dissertation may be reviewed at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino ave. 51, Vilnius, Lithuania) and the Libraries of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20 and Valakupių str. 5, Vilnius, Lithuania; V. Putvinskio str. 70, Kaunas, Lithuania).

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Lina Beliūnienė

**ŽMOGAUS TEISIŲ KAIP KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ APSAUGA LIETUVOS
RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2010

Disertacija rengta 2003–2010 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai,
teisė – 01 S)

**Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties
taryboje:**

Pirmininkas:

prof. dr. Gediminas Mesonis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai
mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

prof. dr. Toma Birmontienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai,
teisė – 01 S)

prof. dr. Egidijus Jarašiūnas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai,
teisė – 01 S)

prof. dr. Egidijus Kūris (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

dr. Gintautas Sakalauskas (Teisės institutas, socialiniai mokslai, teisė - 01 S)

Oponentai:

doc. dr. Armanas Abramavičius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė
– 01 S)

dr. Edita Žiobienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01
S)

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2010
m. kovo 26 d. 14 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT- 08303 Vilnius, Lietuva

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2010 m. vasario 25 d.

Disertacija galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius, Lietuva) ir Mykolo Romerio universiteto bibliotekose (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas).

Lina Beliūnienė

**PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AS THE CONSTITUTIONAL VALUES IN
THE JURISPRUDENCE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC
OF LITHUANIA**

Summary

Relevance of the topic. It can be characterized by the functions of human rights and freedoms in a democratic law-based state and by a special role of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in ensuring the protection of human rights as constitutional values. The protection of human rights and freedoms is a central issue in the functioning of a democratic law-based state since the person itself is a value. The constitutional rights and freedoms exercise the defensive function as they are designed to protect the person from the excessive interference into his/her life (the state being a guarantee for the person's security is also a source of danger for human rights and freedoms). Another function of these rights and freedoms is the obligation placed on public authorities to create conditions under which a person can exercise his or her rights, including the obligation to guarantee the person's protection from the interference by the third parties. For that reason, the rights are regulated on the highest, constitutional level. The establishment in the Constitution grants them the status of constitutional values, as well as the constitutional protection. Such status of constitutional rights and freedoms obliges the legislative subjects, the authorities that apply the law and the subjects that implement the law to uphold the status. In order to assure it, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania must act a role of the securer of the supremacy of the Constitution, a defender of the constitutional order and the implementer of the constitutional justice. The Court ensures the protection of human rights and freedoms by their legal interpretations, i.e. by interpreting the Constitution which is perceived as the Act consolidating and protecting the system of major values of the state community, the civil Nation, primarily the human rights and freedoms. The analysis of the interpretation of the content of the constitutional provisions, which establish the human rights and freedoms

related relations, in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania helps to acknowledge the approach of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania towards the issue interpreted from the different aspect. It is not implemented by an analysis of separate civil, political, social, economic, or cultural human rights, but by looking at it from the universal point of view. Furthermore, the analysis shows how the Constitutional Court of the Republic of Lithuania combines non-interpretative and interpretative approaches towards the constitutional legal regulation, which establishes the human rights and freedoms related relations.

The doctoral dissertation formulates a **scientific problem**, whether the systematic approach of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania towards the constitutional legal regulation which establishes the human rights and freedoms related relations and emphasizes their status of values and guarantees the balance of human rights and freedoms and other constitutional values, gains the features of the theory of values introduced by the scientific doctrine. If so, what is in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania the level of the features of axiology which is used in the European democratic states?

The aim of the doctoral dissertation is to analyze the basis of the protection of human rights implemented by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania as well as the aspects of applying the theories of values (axiology) deciding the questions of protection of human rights in the constitutional jurisprudence.

The objectives of the doctoral dissertation are as follows: 1) to exclude and describe human rights and freedoms related relations as an area protected by the Constitutional Court; 2) to identify the basis for the interpretation of the constitutional legal human rights and freedoms related relations, i. e. the value theories of human rights; 3) to analyze the system of human rights and freedoms as constitutional values implemented by the Constitutional Court of Republic of Lithuania; 4) to analyze and to compare the issues of conflict between the human rights as constitutional values and other constitutional values within the doctrine of restricting of human rights formed by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and within the doctrine of restricting of human rights formed by other institutions of constitutional justice; 5) to examine the cases of violating the imperative of the balance of constitutional values when it is found that the legal regulation does not comply with the Constitution, because it denies the essence of the human rights and freedoms or unreasonably restricts them.

The object of the doctoral dissertation – the interpretation of the constitutional legal regulation that consolidates human rights and freedoms related relations implementing the value theories (axiology) in the constitutional jurisprudence.

Statements to be defended in the doctoral dissertation.

The doctrine of human rights and freedoms formed by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania refers to the systematic approach towards the constitutional legal regulation which establishes human rights and freedoms related relations and is based on the theory of values identical to the scientific doctrine of values that becomes the source of the interpretation of the Constitution.

The instruments used by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania to protect human rights and freedoms are identical to the instruments used by the authorities of constitutional justice in other European democratic states (Czech Republic, the Republic of Poland, the Republic of Hungary, and the Federal Republic of Germany). On the one hand, it is predetermined by the fact that the human rights and freedoms are the universal human values; on the other hand, the Constitutional Court by its constitutional status is the institution of the constitutional justice that belongs to the European model of the constitutional supervision.

Novelty and importance of the doctoral dissertation. The doctoral dissertation is innovative in two aspects: 1) it is the first time when the constitutional juridical axiology of the human rights and freedoms in the Republic of Lithuania is comprehensively and systematically analyzed from the legal point of view in this doctoral dissertation; the approach of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania towards the constitutional legal regulation which establishes the human rights and freedoms related relations, is perceived as the methodological basis for the interpretation of the meaning of the constitutional legal regulation in the field of human rights and freedoms; 2) the doctoral dissertation evaluates the human rights and freedoms as the system of the constitutional values formed by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania using the comparative approach and referring to the jurisprudence of the constitutional justice authorities in the Czech Republic, the Republic of Poland, the Republic of Hungary, and the Federal Republic of Germany.

The results of the research are relevant to the Constitutional Court of the Republic of Lithuania since the doctoral dissertation can be estimated as a set of applications of the theories of values as the theoretical construct, based on the comparative study of the doctrine

of human rights and freedoms formed by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. In this respect, results of the research are relevant for the Lithuanian scientific doctrine as well. It is the basis for further developments of the scientific studies on the issue analyzed. The results can also be used in the pedagogical and educational activities.

The legislature may use the results of the research in the development of draft legislation referring to the system of human rights and freedoms formed by the Constitutional Court and its analysis, based on the theories of values (axiology).

Law enforcement institutions including the employees of the institutions protecting human rights and freedoms will have the possibility to familiarize themselves with the protection of human rights as constitutional values implemented by the Constitutional Court as well as its significance by using the doctoral dissertation.

Research review. It can be characterized by two aspects: studies on the issues of values and constitutional interpretation.

On the whole, the issues of values is one of the oldest in the history of philosophy, though it has not always been formulated directly (examining the fact of selection and evaluation or the procedure of evaluation, choosing the evaluation criteria – Socrates, Plato, Aristotle, M. Montaigne, Descartes, B. Pascal, D. Hume, I. Kant). The issue of value is analyzed by many contemporary authors of the philosophy of law.

The constitutional theory as the object of the research (the research in terms of how judges should interpret and apply the Constitution) is extensively examined in a foreign scientific literature. So, it is natural that the attention is most often paid to the peculiarities of the constitutional legal regulation of the state. Authors (S. A. Barber, Ph. Bobbitt, J. H. Ely, R. H. Fallon, J. E. Flemming, D. Strauss) mention different types of constitutional arguments or theories that the interpretation of the Constitution is based on.

The following authors also analyse the theory of values for the interpretation of the constitutional provisions consolidating human rights related relations: R. Alexy, E. W. Böckenförde, D. Grimm, P. Kommers and others.

Human rights theory is analyzed as a part of an international regime of human rights that belongs to the subject matter of the context and concept of international human rights protection; it entails such questions as the obligation of the states to respect, implement and protect human rights, the horizontal impact of the human rights, the responsibility of the state and an individual, the restrictions and limits of human rights and freedoms, the principle of

proportionality and margin of appreciation, the prohibition of discrimination, the right to an effective defense and the restitution for the violations of human rights, the rules for interpreting the contracts of the human rights (M. Nowak).

Such authors as V. N. Zukov, N. V. Varlamova, L. I. Gluchareva present the analysis of the axiology of values, its application in the examination of the issues of human rights and freedoms and analyse the questions of human rights theory.

Such authors as Prof. Dr. T. Birmontiene, Prof. Dr. E. Jarasiunas, Prof. Habil. Dr. E. Kuris, Prof. Dr. G. Mesonis, Prof. Dr. V. Pavilonis, Prof. Dr. V. Sinkevicius, Prof. Dr. J. Zilys often analyze the issues of the interpretation of the Constitution in Lithuanian scientific literature. They analyze the limits of the interpretation, applicable methods to it, the questions if the Court has the right to freely choose a strict or a liberal way of interpretation, or if it can freely choose and change the doctrine of interpretation, etc. The same is true for the scientific literature investigating different human rights and freedoms, their protection, and interpretation issues (Prof. Dr. T. Birmontiene, Prof. Dr. E. Jarasiunas, Assoc. Prof. Dr. K. Lapinskas, Prof. Dr. V. Sinkevicius).

However, the issues of methodological basis for the interpretation of constitutional rights and freedoms in the official constitutional doctrine are examined incomplete (Prof. Dr. T. Birmontiene, Prof. Dr. E. Jarasiunas, Prof. Dr. J. Zilys). It is noteworthy that the aspect that analyzes the application of the theory of values is connected to the analysis of the possibilities for the application of value arguments in the context of the whole constitutional regulation (Prof. Dr. G. Mesonis).

The topic analyzed in the doctoral dissertation has close relationship with the questions raised both in national and foreign scientific literature on the objectivity of the interpretations performed by the interpreters of the Constitution (e.g., R. Alexy, Prof. Dr. G. Mesonis).

However, attention should be drawn to the fact that a systematic approach towards the interpretation of the constitutional legal regulation that establishes human rights and freedoms is not the object of a national scientific constitutional doctrine (as already mentioned, the works of foreign scholars dealing with the issues of constitutional theory and in particular the human rights theory were analyzed to find out the systematic approach towards the interpretation of the constitutional legal regulation that establishes human rights and freedoms).

The doctoral dissertation seeks to cover not only the analysis of the human rights theory (one of the constitutional theories), but also the aspects of the application of this theory in the constitutional jurisprudence of the Republic of Lithuania.

The methodology. The main research method is the analysis of the documents i.e. the Constitutional Court Acts of the Republic of Lithuania. The method is used to examine the official constitutional doctrine of human rights revealed in the Constitutional Court Acts.

The analysis of scientific literature helps to justify the statement that the Constitutional Court can be attributed a specific function, i.e. the implementation of the protection of human rights and freedoms; it also helps to interpret the concepts of value and the theory of value, its content which is applied for the interpretation of the constitutional provisions that establish human rights related relations; also, to analyze evaluations and justifications of the jurisprudence of the German Federal Constitutional Court, to examine the jurisprudence of the European Court of Human Rights, interpreting the essence of the human rights and the principle of constitutional proportionality.

The jurisprudential provisions used by the Constitutional Courts of foreign countries and presented in their decisions are applied in order to implement a comparative analysis and draw the conclusions about the theories of values or axiology used in the jurisprudence of the institutions of constitutional justice in Lithuania and other foreign countries. Also, the documents - the cases of constitutional justice from the Constitutional Court of the Czech Republic, the Constitutional Tribunal of Poland, the Constitutional Court of Hungary, and the German Federal Constitutional Court as well as the judgments of the European Court of Human Rights are analyzed. They are examined to clarify, not only to describe the phenomenon of the protection of human rights and freedoms, to gain a better knowledge on the constitutional values of the Republic of Lithuania, to look at the practice of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania from a more universal point of view. It must be noted that the doctrinal provisions of the Constitutional Court of the Czech Republic, the Constitutional Tribunal of Poland Republic, the Constitutional Court of Hungary Republic, the German Federal Constitutional Court and the European Court of Human Rights are the most widely analyzed by examining the issues of applying the system of constitutional values, the principle of proportionality and the decisions on conflict situations among the fundamental human rights and freedoms and other constitutionally protected values.

The topic chosen could not be revealed if the logical and systematic analysis methods have not been applied that are useful for the investigation of the constitutional jurisprudence which is characterized by continuity.

The methods of a comparative and scientific literature analysis are combined reviewing the evaluation of the jurisprudence of the German Federal Constitutional Court by the German scientists. The choice for analyzing the jurisprudence of the German Federal Constitutional Court is determined by several arguments. First of all, it is a huge scientific significance of the judicial decisions and a huge impact of the Federal Constitutional Court's jurisprudence on the fundamental rights and their interpretation for the legal system. Moreover, this Court's general recognition as a standard to follow after, as one of the two (including the Supreme Court of the United States) most mature democratic Constitutional Courts is characterized by its high prestige. As well as this, the German Federal Constitutional Court has especially developed the interpretation of the Fundamental Law related to the human rights as constitutional values.

The analysis of the practice of the Constitutional Tribunal of Poland Republic is selected because the significance of axiology ensuring the protection of human rights markedly revealed from the cases of its constitutional justice. The Czech Republic and the Republic of Hungary also contribute significantly to the constitutional jurisprudence of this sphere.

The research of the jurisprudence of the European Court of Human Rights is determined by two reasons. Firstly, the analysis of the jurisprudence of this Court that interprets the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is relevant for both the functions of the Court and the Convention. According to A. S. Sweet and H. Keller, it is not disputed that the Convention and the Court implement the functions that can be compared to those carried out by the National Constitutions and National Courts in Europe in the 21st century. Secondly, this jurisprudence is analyzed due to the fact that the decisions of all the constitutional supervision institutions in all foreign countries analyzed here are based on the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. This jurisprudence is a part of an internal legal system, thus, must be directly applied by all the Courts.

So, interpreting the constitutional provisions of the fundamental rights, the Constitutional Court of Hungary Republic, the Constitutional Court of the Czech Republic, the Constitutional Tribunal of Poland Republic apply the jurisprudence of the European Court of Human Rights which interprets the provisions of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. By the way, the decisions of the named here constitutional justice institutions in the Eastern and Central Europe often refer to the jurisprudence of the German Federal Constitutional Court.

It must be noted that the analysis of the practice of constitutional supervisory authorities in these countries is possible because these authorities including the Constitutional Court of the Republic of Lithuania are attributed to the European model of the constitutional supervision.

It must be also noted that the circumstances and the time of establishment of all the analyzed Constitutional Courts (except for the German Federal Constitutional Court, which was established after the Second World War, in 1949), including the Constitutional Court of the Republic of Lithuania (established in 1993) are similar – such factors as the collapse of the socialist system, a new development phase of constitutional justice in the Central and Eastern Europe (in the event of the fourth wave of formation of Constitutional Courts) formed the base for the establishment of the Constitutional Tribunal of Poland Republic (1985), the Constitutional Court of Hungary Republic(1989), the Constitutional Court of Czech Republic (1992).

A deductive research method allows basing the structure of the doctoral dissertation work as there is a transition from the part about human rights and freedoms protected by the Constitutional Court towards the specification of this area in the second, third and fourth parts.

The elements of the content of the layout of the dissertation in the main part characterized by the multiplicity are based on the examination of the core concepts of the theory of values, i.e. ‘value’, ‘order of values’, ‘a hierarchical order of values’, ‘value system’ and ‘balance’. The motive to do so is dictated by the essence of the theory reflected by the human rights doctrine formulated by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania.

The results of the research and the structure of the doctoral dissertation. The work consists of introduction, four parts, conclusions and recommendations, summary, references and the list of articles published on the topic of the doctoral dissertation.

The first part of the doctoral dissertation ‘Assurance of the Protection of Human Rights and Freedoms as one of the Functions of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania’ presents the arguments based on which it is stated that the protection of human rights and freedoms is the function of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. The nature of the protection of human rights and freedoms implemented by the Court is described. Also, it is revealed that the requirements for the formation of an official constitutional doctrine in different spheres are determined by the necessity for the protection of human rights and freedoms. The opinions of Lithuanian and foreign scientists of the Constitutional Law are provided to prove the statement that the Constitutional Court can be attributed a special function – to ensure the protection of human rights and freedoms.

It is alleged that the protection of human rights and freedoms is not identified in the Constitution of the Republic of Lithuania as one of the activities of the Constitutional Court and is derived from the Constitutional Court being the institution ensuring the supremacy of the Constitution, defending constitutional system and the institution that plays a role of an implementer of the constitutional justice.

It is noted that the protection of human rights and freedoms in the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is not a protection of the rights of a certain person but the protection of human rights and freedoms as constitutional universally shared values.

It is revealed that the requirements for the formation of different areas of the official constitutional doctrine is determined by the necessity for the protection of the human rights and freedoms: adjustments of the official constitutional doctrine, its re-interpretation, the postponing of the official publishing of the Constitutional Court ruling, the suitability of official requests (based on the expired legislation) to the Constitutional Court doctrine. It is concluded that a special function can be attributed to the Constitutional Court, i.e. implementation of the protection of human rights and freedoms.

The second part is named ‘Highlighting the Status of Human Rights and Freedoms as Constitutional Values – the Methodological Basis for the Interpretation of Constitutional Legal Regulation in the Area of Human Rights’. *Its first chapter* named ‘The Problem of the Methodological Basis of Interpretation of Human Rights Theory as the Constitutional Legal Regulation Consolidating Human-rights Related Relations’ discusses the concept of human rights theory, presents the underlying causes for the disputes among the scholars on the essential legal theories and doctrines of fundamental rights that are suitable of the interpretations of constitutional provisions on human rights, identifies the tendencies of the

disputes and provides the description of the main theories of human rights as well as methodological position of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania on the aspects of constitutional legal regulation consolidating the protection of human rights and freedoms.

It is stated that the search for a specific human rights theory designed to construe the constitutional legal regulation that consolidates human rights-related relations is meaningful for the analysis of methodological basis because the term "methodology" also implies a certain theory. The latter is generally understood as a basis for any science, so it is important to examine the methodological basis of the protection of human rights guaranteed by the Constitutional Court in the analyzed context. The path to this goal – the disclosure of the concept of human rights theory, the description of the disputes among constitutional law scholars on the basic legal theories or doctrines suitable to explain the constitutional provisions on human rights, identification of the trends in these disputes as well as the analysis of the main human rights theories distinguished by E. W. Böckenförde. The theory of values is distinguished from other theories of fundamental human rights because of its overall nature (coverage of all types of human rights). R. Alexy agrees that regardless of the support to any substantive theory of constitutional rights, it still presupposes the theory of values since the law– based, democratic, social state and its institutions are regarded as unquestionable values according to Western law tradition.

The concept of ‘value’, preliminary formulated in the context of the constitutional jurisprudence, is applied reflecting the major issues of the state community, the civil Nation, which are established in the Constitution, as well as the attitude towards them, primarily, towards the human rights and freedoms and their position in the society which are clarified by the Constitutional Court using the instruments of the interpretation.

In order to identify what attitude towards the constitutional legal regulation is revealed in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the relation between the content of the concepts such as ‘theory of human rights’ and ‘human rights doctrine’ are analyzed. It is concluded that they may be referred to as equivalent in the sense that the latter includes the ‘additional context of interpretation’ (the interpretation of relations of the mentioned area is analyzed): a national (constitutional) interpretation of human rights and freedoms related relations is implemented in the Court practice taking into account the international regulation of this area, sometimes regulating in more details the relationship of an area in question.

Describing the role of the systematic method of law interpretation within the doctrine of human rights formulated by the Constitutional Court, the emphasis is put on the coherence of its elements; it is asserted that the systematic method of law interpretation (resulting from the principle of the integrity of the Constitution) is being used as the primary method of the interpretation of constitutional law regulation, and not as the secondary one in the official constitutional doctrine (in respect of other methods of law interpretation).

It is stated that the search of the methodology of interpretation of constitutional provisions in the area analyzed would be united by the interpretation of constitutional principles because of their 'potential'. It is concluded that in order to identify the aspects of the content of the constitutional doctrine content of human rights and freedoms, suitable for the interpretation of constitutional provisions relating to human rights and freedoms, we can apply the interpretation of the above mentioned constitutional provisions in the context of constitutional principles.

To summarize this part of doctoral dissertation, it can be stated that the constitutional provisions consolidating human rights and freedoms related relations must be specified taking into the consideration the doctrine of the interpretation of the Constitution on the whole as well as the interpretation of these entire relations (where the interpretation of regulating the protection of national (constitutional) human rights and freedoms is implemented subject to the international practice in this area) and the result of the interpretation of the constitutional principles. This is a methodological basis for the Court to construe the relations at issue. This basis, taking into account the nature of the Constitutional Court's interpretative approach (i.e. the official doctrine of human rights), is described as highlighting the status of human rights and freedoms as constitutional values.

The second chapter of the second part called 'The Value Attitude towards Constitutional Legal Regulation Consolidating Human Rights Related Relations as the Methodological Basis for the Interpretation of the Constitutional Legal Regulation in the Area of Human Rights' provides the arguments demonstrating that the Constitutional Court of the Republic of Lithuania analyzes the Constitution and specifically the constitutional legal regulation, consolidating human rights and freedoms related relationship in the context of the Constitution values.

It is stated that the description of the concept of the Constitution developed by the Court (the Constitution being as the most important act consolidating and protecting the system of major values of the state community, the civil Nation) as well as other aspects of the official

constitutional doctrine (the definition of its content, naming the circumstances that determine its change as well as a kind of prohibition to re-interpret the doctrine, the doctrine of postponing the official publishing of the Constitutional Court rulings) that strengthen the proof of Constitution as an Act consolidating a system of values, reveals the attitude of the Court towards the constitutional legal regulation in general. The fact that the Constitutional Court highlights the values established in the constitutional provisions, is confirmed by Prof. Dr. E. Jarasiunas and Prof. Dr. J. Zilyls – the scientists who analyzed the functions of the Constitutional Court; R. Youngs also acknowledges the nature of ‘values’ in the decisions of the Constitutional Courts. The aspect of “values” in the constitutions is recognized by the Constitutional Court of the Czech Republic, the German Federal Constitutional Court; the European Court of Human Rights recognizes the aspect of ‘values’ in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

It is concluded that the constitutional jurisprudence reveals the status of acknowledging and respecting human rights and freedoms as a constitutional value.

The issue of constitutional values is analyzed when answering the question of what kind of values are used as a regulatory guidance (references) for constitutional legal regulation. It is affirmed that the Court does not provide an exhaustive list of constitutional values - it is a 'model' and must be completed 'case after case'. The analysis of the system of constitutional values that describes the relations between its elements, allows us to assert that the disputes about the layout of the constitutional values in a certain order (their system, hierarchy) in the system of human rights and other constitutional values as well as individual human rights, must be solved taking into consideration their significance, according to their value and the level of generalization for a given case.

The basic provisions derived from the jurisprudence of the Constitutional Court say that the human rights may take priority (but not hierarchical) against each other, but they are hierarchically higher in the relationship of human rights and other constitutional values.

It can be seen from the analysis of the constitutional jurisprudence of foreign democratic states as well as the Constitutional Court of the Republic of Lithuania that some human rights can gain priority over the other rights taking into account the significance of human rights and treating the rights in the system of other rights and freedoms.

The challenge for the building up of the human rights and the system of other constitutional values is the highlighting the component parts of the system according to

different levels of generalization. The problems are dealt with by naming the constitutional value in a higher level of generalization.

Analyzing the arguments raised by the constitutional law scholars and authors in particular those concerned with the human rights area (Prof. Dr. V. Pavilionis, Prof. Dr. J. Zilyis, U. Baxi, W. A. Kaplin), their attitude towards the Constitution being as a philosophical (ideological) document, it can be recognized that the Constitutional Court keeps the position of theory of values when examining human rights and freedoms related relations. These arguments support the statements used in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in a given area.

It is concluded that, in accordance with the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania that provides a developed concept of the Constitution, the sources for the constitutional values become both the text of the Constitution (Constitutional norms, principles) and its spirit (derived from the constitutional legal regulation as a whole), that can be interpreted through all of the methods applicable for the interpretation of law.

An approach towards the state, the peculiarities of the relations between an individual and the state and the community used as the criterion for the determination of the dependence of the interpretation of constitutional legal regulation in the area of human rights to a certain theory of human rights and freedoms in order to reveal the meaning of the constitutional provisions is very significant in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. This follows from the interpretation of the content of the constitutional principle of a law-based state that allows us to apply an aspect of value to the constitutional perception of human rights and freedoms related relations.

The value interpretation of provisions related to the constitutional consolidation of relations in the area of human rights, the analysis of characteristics of the state expressed by constitutional principles i.e. the principles of a law-based, democratic, socially oriented state and their elements in the context of constitutional jurisprudence leads to the state obligations towards them.

Since the Constitution establishes, protects and defends the constitutional values and in particular human rights, it means that the state can not deny the status of the human rights in any way. On the other hand, in terms of an approach of values towards the constitutional legal regulation, consolidating human rights and freedoms related relations, the logic of the protection of human rights and freedoms as the constitutional institute is revealed since the human rights are values and they must be protected. This logic determines the interpretation

of the human rights as the constitutional values in the context of the main characteristics of the state.

The constitutional values on the whole, including human rights and freedoms, are what is constitutionally embedded by the civil Nation, and therefore must be fully preserved and protected and it can not be denied by the legal regulation of legislature or other legislative bodies.

According to both the practice of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the constitutional justice authorities in the European democratic states, the attitude towards the human rights and freedoms as values is recognized as the methodological basis for the interpretation of the meaning of the constitutional legal regulation related to human rights and freedoms.

The third part of the doctoral dissertation called ‘Guarantee for the Balancing of Constitutional Values in the Jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania’ analyzes the ‘origin’ for the imperative of the balance of constitutional values. The conception of structure harmony of the constitutional provisions developed by the German Federal Constitutional Court is revealed in this part for the comparison of the constitutional jurisprudences. Also, the grounds for consolidating the harmonious system of human rights and freedoms in the Constitution are presented and the situations of constitutional values conflict are analyzed.

It is stated that the principle of integrity of the Constitution developing from the provisions of the systemic integrity of the Constitution or the conception of the Constitution as a single act, reveals the requirement for the consistency of the constitutional values. It is an assurance that the content of the constitutional regulation in the Constitution will be consistent from the point of view of values. The goal of the Constitutional Court is to ensure the harmony between the constitutional provisions and their values.

The principles of the constitutional integrity and the law-based state bind the legislature. To protect the fundamental rights from the legislature means to ensure the compliance with the requirement of the consistency of legal regulation in lawmaking. According to L. Favoreu, it is obviously the very primary function of the Constitutional Court.

The peculiarities of the integral and consistent constitutional system of human rights and freedoms reveal themselves through the coexistence – an ideal condition of human rights and freedoms. The doctrine of the constitutional restrictions of human rights reflects one of

the ways to ensure the coordination of the human rights, i.e. its balancing (to be more precise, not to disturb the constitutional balance). The Constitutional Court examines whether the case of restricting the human rights established in the act of lawmaking that is debatable by the applicant corresponds to the imperative of balancing the constitutional values.

It is asserted that the consolidation of the constitutional rights and freedoms as constitutional values is designed so that with the reference to the concept of constitutional rights and freedoms and taking into consideration the basis of and the conditions of the restrictions of constitutional rights, they are not made absolute (with certain exceptions – absolute rights). On the other hand, such restrictions can not deny the essence of human rights and freedoms, so this regulation does not deviate to extremes and is characterized by coherence.

In the situations of constitutional values conflict we can distinguish their elements i.e. social interests. By naming the elements as well as demonstrating the tension among them, we can get prepared for the deeper analysis of specific situations of conflict that are presented in another part of the doctoral dissertation.

After the comparison of the context of interpreting the balance imperative of constitutional values in the constitutional jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, other democratic countries and the European Court of Human Rights it can be concluded that their practice interprets the requirement of the balance both as a structural feature of the Constitutions and the Convention of Human Rights (an ideal status of the constitutional values and the Convention values) and as a principle of interpreting these legal documents having a real conflict of the constitutional values (it must be solved in a way that does not violate the balance of constitutional values).

The fourth part of the doctoral dissertation is called „The Analysis of Violation Types of the Balance between the Human Rights and Freedoms and Other Constitutional Values“. *Its first chapter* called „The Denial of the Essence of Human Rights and Freedoms“ defines the essence of human rights in order to find out what legal regulation creates the preconditions for the legislature to violate the essence of human rights and freedoms in spite of observing the requirement of the balance of constitutional values. Also, the concept of non-denial of the essence of human rights and freedoms is revealed and the cases when the Constitutional Court of the Republic of Lithuania investigating constitutionality of a specific legal regulation acknowledged the denial of the rights and freedoms are analyzed.

Defining the concept of the essence of human rights or freedoms, it is stated that the notions of restriction of human rights and freedoms (it is partial) and non-denial of their essence (it is complete, absolute) must not be considered as identical ones. They are well reflected by splitting up the perception of the essence of human rights and freedoms into objective (unlimited, non-denied) and subjective (limited, non-denied) senses given the fact that this division does not affect their existence as constitutional values (i.e. the status of their constitutional value can not be denied).

Summarizing the attitudes of the researchers dealing with the practice of the Constitutional Courts in the area of restricting human rights towards the concepts of the essence of human rights or freedoms as well as the requirement to not deny its content by restrictions, it is concluded that the essence of rights or freedoms is a certain area of life or specific opportunities protected by it, i.e. the basic elements of these rights which make them meaningful and they can not be limited by any regular (thus, no war or emergency situation) circumstances of the existence of the state. The analyzed jurisprudential statements made by the constitutional justice authorities of foreign states indicate that the requirement for the non-denial of the essence of the human rights is common in the practices of the constitutional justice authorities of the analyzed democratic states. The division of the content of the human rights and freedoms into the essence and other content elements is common for all the analyzed countries. The concept of the essence of human rights and freedoms is formulated, i.e. the elements of an actual content of rights and freedoms revealing their identity; “an untouchable core” – the main elements of the rights and freedoms which make the rights and freedoms valuable, and, in case of losing it, such right or freedom would cease to exist (as opposed to peripheral components). Thus, these elements can’t be limited by any accustomed circumstances of the state existence.

The requirements to not deny the essence of the human rights and freedoms have significance in the context of certain state characteristics, which determine the Republic of Lithuania as well. It is emphasized that the essence and the nature of the human rights and freedoms can not be denied in a democratic state, and that such denial would undermine the foundations of such state. Thus, the requirement for non-denial of the essence of human rights and freedoms is a requirement for the restriction of them which puts the legislature under the obligation to respect it.

Hence, analyzing the cases when the legislature has ignored the requirement to respect the essence of the human rights and has limited it to the extent that it becomes unfulfilled, we

can assert that the legislature creates the preconditions to violate this requirement by determining different legal regulation, for example, when only one group of individuals is provided with the right, in denying that right to another group of people, so that the rights of the latter become unfulfilled.

The examination of situations where substantial violation of human right is ascertained by restricting the right beyond the perceived limits, a conclusion occurs that one of the limits of protection of rights is the limit of non-denial of the essence of the rights. In order to determine the limits of protection, the relationship of constitutional values must be taken into consideration. The legislator's failure to provide the rational relationship between the constitutional values may lead to a violation of rights (rights are restricted beyond reasonably perceived limits), and a violation of the balance of constitutional values.

Examining the cases when the violation of the essence of the rights occurs without ensuring the legal protection provides us with the conclusion that these cases are evaluated by the Court as a violation of the constitutional principle of the law-based state.

Having described the cases when the Constitutional Court of the Republic of Lithuania investigating the constitutionality of a certain legal regulation acknowledged the denial of the rights and freedoms, it can be concluded that they are closely connected and intertwined. Legal regulation is considered to contradict the essence of human rights or freedoms and at the same time being an unreasonable restriction of human rights and freedoms, but not on the contrary.

Having reviewed the cases when it is stated in the constitutional jurisprudence that the essence of human rights and freedoms is violated, it can be seen that other violations of constitutional requirements emerge from this violation: violation of the balance of constitutional values, violation of constitutional principle of the law-based state, because the value status of the human rights and freedoms is contradicted. Requirement for a non-denial of the essence of human rights and freedoms is a requirement for their restriction (an absolute restriction of the essence – denial), which obliges the legislature to respect it.

The second chapter of the fourth part ‘Stating the Cases of Unreasonable Restriction of Human Rights and Freedoms and Justification of the Balancing of Constitutional Values’ analyzes the application of proportionality principle of human rights restrictions in the constitutional doctrine of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and in the doctrine of the fundamental rights in Germany in order to strengthen the conclusions. Also, it is analyzed how the proportionality research is implemented in its third application stage, the

so-called imperative for the balance or the balance between conflicting interests and the rights. As well as this, the cases of constitutional justice reflecting the confrontation of human rights and public interest are analyzed where the goal of restriction and the compliance of it from the point of view of regulating of ownership relations is evaluated in order to clarify the grounds for balancing the constitutional values.

The statement that the requirement to ensure that none of the values will be unduly restricted in the confrontation situation of the values protected by the Constitution, presupposes the application of proportionality principle in a specific situation of human rights restriction. It is found that in Lithuania this principle is treated in the narrow sense in terms of adequacy of the restriction and can be assigned to the content of the necessity criterion or recognized as an independent basis for restricting.

The sequence of legal arguments of the Constitutional Court can be noticed when analyzing a compliance of legal regulation cases with the Constitution. Legal regulation was determined *inter alia* for the private land owners and consolidated the restrictions of the rights of ownership in particular areas. The sequence of legal arguments is as follows: explanation of state constitutional responsibilities in the area of analyzed relationship and the requirements for its implementation; the disclosure of the legislature's goal on the disputed legal regulation, focusing on the meaning of the goal (the constitutional justification); the emphasis of its fulfilment (negative consequences for ignoring the constitutionally-based goal, taking into account the rule that the damage incurred by non-implementation of the public interest, determines the need to implement it and justifies the necessity to restrict private landowners' rights to the property).

It is considered that the search of the objective criterion which justifies specific public needs in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania becomes one of the grounds to make a rational decision about the constitutionality of the proportionality of constitutional values in the legislation (justification argument for one of the elements of the conflict). Another grounds is the evaluation of the consequences of ignoring a constitutionally-based objective from the point of view of logic as well as the application of the principle of logic (under which the statement can be either correct or wrong) when the Court makes conclusions that the restrictions set by the legislature are not disproportionate to the intended constitutionally-based purpose, that the rights of the owners are not restricted more than the Constitution allows.

It can be concluded that the constitutional validity justifies the result of ‘weighing’ constitutional values in the cases analyzed in this chapter of the doctoral dissertation, i.e. the constitutional consolidation of non-absolute (in terms of restrictions of the rights) restrictions of human rights in order to protect the public interest (constitutional possibility to restrict human rights and freedoms when it is necessary for the democratic society to protect the constitutionally important objectives, otherwise the bigger damage can be done to it, rather than the human rights) and the logic validity of the decisions made.

Summing up the practice of all the constitutional justice authorities that were analyzed, it is concluded that in order to check if the restrictive conditions of the human rights and freedoms are met, these authorities refer to the assessment of the proportionality of restriction and add the requirement to set the restriction of the fundamental rights by a law. Thus, the list of the conditions of the appropriate restriction of the constitutional rights and freedoms is made by the common conditions for the constitutional jurisprudence of all the analyzed countries: the requirement to justify the restriction of the fundamental rights for the sake of ensuring a particular public interest, the requirement to set the restriction by a law, the requirements for the compliance of the restriction with a legitimate purpose, the necessity for the restriction being proportionate in the narrow sense, as well as the requirement of non-deny the essence of the human rights and freedoms.

The principle of proportionality is also a standard method, used by the constitutional justice authority to deal with the conflict among the fundamental rights and freedoms and other constitutionally protected values. The practice of the constitutional justice authorities shows that the essence of the methodology of the principle of proportionality remains the same – the comparison of the conflicting values is implemented taking into consideration the weight of the conflicting values and the significance of them in the system of the fundamental rights.

Conclusions and recommendations.

1. The protection of human rights and freedoms as constitutional values is not named *expressis verbis* in the Constitution of the Republic of Lithuania but it is estimated as a function of the Constitutional Court in the context of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania. It is an implicit constitutional function, derived from the Constitutional Court as a securer of the supremacy of the Constitution (guaranteeing the protection of constitutional norms and principles, including the ones related to the human rights), the Constitutional Court roles as a defender of the constitutional order (preventing

from the interfering with the social, economic, political relations which form the basis of personal, social and public life set by the Constitution), and the Constitutional Court as an implementer of the constitutional justice (analyzing the constitutionality of legislation). These roles determine the exclusive form of the protection with respect to other public authorities, i.e. the Constitutional Court implements this function through an official interpretation of constitutional legal relations connected to the human rights and freedoms.

2. The basis for the protection of human rights as constitutional values implemented by the constitutional jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is a systematic approach of the Constitutional Court towards the constitutional legal regulation that establishes human rights and freedoms related relations, which emphasizes their status of value and guarantees the balance of human rights and freedoms and other constitutional values in the constitutional jurisprudence, which reflects the essence of the theory of values presented by the scientific doctrine and the constitutional jurisprudence of the European democratic states.

3. The theory of values can be applied to the doctrine of the constitutional human rights and freedoms that is developed in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania resulting from the scientific doctrine for the following reasons: 1) human rights and freedom are universal values of the democratic state under the rule of law; 2) the protection of human rights and freedoms as constitutional values is determined by an objective nature resulting from the fact that it is a protection of a universally binding values, i.e. the constitutional values are understood as abstraction rather than the protection of the rights of a certain individual; 3) a systematic method of the interpretation of law can be applied to interpret the constitutional legal regulation that establishes human rights and freedoms related relations. The Constitutional Court implements the interpretation of the above mentioned relations referring to the principle of the integrity of the Constitution and the systematic method of the interpretation of law. This method presupposes the evaluation of human rights and freedoms related relations in the context of the Constitution as a whole, and, primarily, in the context of the constitutional principles that reveal the fundamental characteristics of the Lithuanian state, i.e. the principal of the state under the rule of law, democratic and socially oriented state. A systematic method of the interpretation of law is determined by the fact that the Constitutional Court interprets the constitutional legal regulation that establishes human rights and freedoms related relations, with regard to the international standard of the protection of human rights and freedoms; 4) an approach of value

is useful in helping to address the situations of the conflicting constitutional values. Solving them, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania refers to the significance of the conflicting values in the system of the fundamental rights. In the system of the constitutional rights human rights have priority over other constitutional values. Disputes concerning the layout of the constitutional values in a certain order (the system and hierarchy) and the system of placing human rights and other constitutional values or individual human rights are solved with regard to their meaning, their value and level of generalization for a given case. The basic provision - human rights may take priority (but not hierarchical) against each other, and the human rights are hierarchically higher in the relations among human rights and other constitutional values.

4. The theory of values provided by the scientific doctrine reveals itself in the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania in the following content: a) the recognition of the inborn nature of human rights and freedoms and consequent obligations of the state and the legislature concerning human rights as constitutional values. Since the Constitution establishes, protects and defends the constitutional values, including human rights, it means that the State can not in any way diminish the status of the human rights and even more - to deny them. The concept of the human rights as constitutional values suggests that these values can not be denied in other legal acts of lower power; they must be fully upheld and protected in the legislature; the purpose of the Constitution is to ensure the protection and respect of these values; b) the Constitutional Court of the Republic of Lithuania forms the system of values revealing the status of recognition and respect of human rights as constitutional values. The values within the system (in particular - human rights and freedoms) are in state of a harmonic balance. The Court does not provide an exhaustive system of constitutional values.

5. An approach of value by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania towards the constitutional legal regulation, which establishes the human rights and freedoms related relations acquires the features of the axiology used by the European Court of Human Rights, because the fact of the existence of the primary (directly established in the text of the Convention) and derivative (acquiring the recognition in the Court acts) human rights and freedoms is accepted determining the factor that there is a non-exhaustive system of human rights and freedoms as values. An approach of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is identical to the axiology used by the European Court of Human Rights in a sense that the requirements are formed as to what cases justify the intervention into the fundamental

rights. This approach is also identical in a sense that the same requirement is derived to not violate the essence of the content of the fundamental human rights by restrictions; also, the necessity for the derivation of a rational relationship between the public interest and a certain individual right is designated so that the protection of common interests would not violate the essence of the restricted rights. However, there are some differences as well: for example, on the one hand, the European Court of Human Rights implicitly establishes a broader concept of the Court that includes other authorities corresponding to certain criteria, and, on the other hand, the Constitutional Court of the Republic of Lithuania makes the judicial defense an absolute, as the main means of the protection of human rights and freedoms.

6. An approach of value by the Constitutional Court of the Republic of Lithuania towards the constitutional legal regulation, which establishes the human rights and freedoms related relations acquires the features of the axiology used by the democratic states analyzed in the doctoral dissertation: the fact of the existence of the primary (directly established in the text of the constitution) and derivative (acquiring the recognition of constitutional rights in the acts of the constitutional justice authorities) human rights and freedoms is accepted and the exhaustive list of the elements of the system of human rights and freedoms as constitutional values is not provided. The similarity of the approach of the Constitutional Court and the axiology of other foreign states is determined by the fact that there is an identical requirement to not violate the essence of the content of the fundamental human rights by restrictions; the importance of conflicting values in the system of fundamental rights is taken into consideration when solving the cases of the conflicting human rights and freedoms and other constitutional values. However, there is a difference in the level of systematization and structure of human rights as constitutional values, for example, it is higher in the jurisprudence of the Constitutional Court of Hungary.

7. It is considered that a more systematic, structured placement of constitutional values, primarily, human rights and freedoms, in one of the acts of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania would allow to see the system of human rights and freedoms accumulated “case after case” as a more concentrated one and to perceive clearer the place of the elements in the system analyzed by the Court in certain cases. Having no possibility to bring together the doctrinal provisions relating to the system of human rights and freedoms into one act of the Court, it is recommended to publish a periodical that would include the interpretation of the constitutional legal regulation establishing human rights and freedoms related relations in the constitutional jurisprudence. This would help to ensure the

establishment of Court acts as sources of the law, and, potentially, to increase the preconditions for the individuals to justify individual constitutional complaints.

8. After the comparison of the description of the balance imperatives of constitutional values in the constitutional jurisprudence of the Republic of Lithuania, other democratic countries and the European Court of Human Rights, it can be concluded that the requirement of the balance in the constitutional practice of the Republic of Lithuania and foreign democratic states can be interpreted both as a structural feature of the Constitutions and the European Convention of Human Rights (an ideal status of the constitutional values and the Convention values) and as a principle of interpreting these legal documents within a real conflict of the constitutional values (it must be solved in a way that does not violate the balance of constitutional values). A guarantee of the balance of constitutional values necessary for the protection of all the constitutional values including human rights and freedoms as well as the public interest is determined by the interpretation of constitutional regulation as a whole (systemic approach to the interpretation of the law).

9. The list of the conditions for the legitimate restrictions of the constitutional rights and freedoms is made by the common conditions for the constitutional jurisprudence of all the analyzed countries: the requirement to justify the restriction of the fundamental rights for the sake of ensuring a particular public interest, the requirement to set the restriction by a law, the requirements for the compliance of the restrictions with a legitimate purpose, the necessity for the restriction being proportionate in the narrow sense, as well as the requirement to non-deny the essence of the human rights and freedoms. The practice of all the analyzed constitutional justice institutions is based on the research of proportionality of restricting the human rights consisting of three elements: compliance of the restrictions with the legitimate aim, necessity and proportionality of the restrictions in a narrow sense. The constitutional practice of all the analyzed constitutional justice authorities shows that these institutions refer to the evaluation of proportionality of restrictions when checking whether the common conditions of restricting human rights and freedoms are met. The principle of the proportionality of the restriction is understood as the guarantee of the exception of restrictions. The practice of all the analyzed constitutional justice authorities in the analyzed democratic states is characterized by the requirement for non-denial of the essence of the human rights. The essential elements of human rights can not be restricted even referring to the common conditions of the restrictions of the human rights in order to justify the interference into the human rights for the sake of the public interest. The essence of human

rights and freedoms are the elements of an actual content of rights and freedoms expressing their identity, 'an untouchable core' – the main elements of the rights and freedoms without which the rights and freedoms would cease to exist (as opposed to peripheral components).

LIST OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS

1. Beliūnienė, L. Value Theory of Human Rights and Its Difficulties. *Jurisprudence*. 2008, 9 (111): 105-115.
2. Beliūnienė, L. Constitutional Jurisprudential Stating of the Cases when the Essence of Human Rights is Denied and their Analysis. *Legal Issues*. 2009, 3 (65): 57-78.

CURRICULUM VITAE

First name: Lina
Surname: Beliūnienė
Academic:

1997-2001 Law University of Lithuania. A Bachelor's Degree of Law
2001-2003 Law University of Lithuania. A Master's Degree of Law and Management
2003 – 2009 Mykolas Romeris University. Doctoral Studies of Law

Work experience:

2003 Apr - 2005 Jun Specialist of Legal System Research Department of Institute of Law
2003 Sept - 2005 Jun Mykolas Romeris University. Lecturer of Department of Constitutional Law
2007 Dec- 2008 Jan Junior Research Fellow of Legal System Research Department of Institute of Law

Contacts: e-mail: libeliu@gmail.com

Lina Beliūnienė

ŽMOGAUS TEISIŲ KAIP KONSTITUCINIŲ VERTYBIŲ APSAUGA LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

Santrauka

Temos aktualumas. Darbo aktualumas gali būti pagrindžiamas svariomis žmogaus teisių ir laisvių funkcijomis demokratinėje teisinėje valstybėje bei ypatingu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vaidmeniu užtikrinant žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsaugą. Žmogaus teisių ir laisvių apsauga yra itin svarbi demokratinei teise grindžiamai valstybei, nes joje vertybė yra pats žmogus. Konstitucinės teisės ir laisvės apibrėžia individo padėtį valstybės institucijų sistemoje. Jos įgyvendina apsauginę funkciją, nes skirtos apsaugoti žmogų nuo besaikio valstybės institucijų įsikišimo į jo gyvenimą. Kita žmogaus teisių ir laisvių funkcija – valstybės valdžios institucijos įpareigos sukurti sąlygas, kuriomis žmogus galėtų naudotis savo teisėmis; šios institucijos įpareigos užtikrinti žmogaus apsaugą nuo trečiųjų šalių įsikišimo. Būtent dėl šių funkcijų žmogaus teisės reglamentuotos aukščiausiu – konstituciniu – lygiu. Konstitucinis įtvirtinimas suteikia žmogaus teisėms konstitucinių vertybių statusą, o per jį – konstitucinę apsaugą. Toks konstitucinių teisių ir laisvių statusas įpareigoja teisėkūros subjektus, teisę taikančias institucijas, teisę įgyvendinančius subjektus šio statuso nepažeisti. Tam, kad statusas būtų garantuojamas, svarbus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kaip Konstitucijos viršenybės užtikrintojo, Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės santvarkos gynėjo bei Konstitucinio Teismo kaip konstitucinio teisingumo vykdytojo, vaidmuo. Konstitucinis Teismas žmogaus teisių ir laisvių apsaugą užtikrina jų juridinės interpretacijos forma, aiškindamas Konstituciją, suvokiamą kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą – pirmiausia, žmogaus teises ir laisves, – įtvirtinantį ir ginantį aktą. Konstitucinių nuostatų, įtvirtinančių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, turinio interpretavimo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje analizė padeda pažinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūrį į interpretuojamą dalyką kitu aspektu – ne atskirai nagrinėjant, kaip Konstitucinis Teismas vykdo kurios nors rūšies teisių – pilietinių, politinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių – apsaugą, o žvelgiant visa apimančiu žvilgsniu. Be to, minima analize parodoma, kaip Lietuvos Respublikos

Konstitucinis Teismas derina neinterpretacinį ir interpretacinį požiūrį į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis.

Disertaciniame darbe suformuluota **mokslinė problema** – ar sisteminis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, kuriuo pabrėžiamas jų vertybinis statusas bei laiduojama žmogaus teisių ir laisvių bei kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra, įgyja vertybių teorijos, kurią pateikia mokslinė doktrina, bruožų ir, jei taip, tai koku laipsniu įgyja aksiologijos, taikomos pasirinktose nagrinėti Europos demokratinėse šalyse, bruožų?

Disertacinio darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vykdomos žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsaugos pagrindus konstitucinėje jurisprudencijoje ir vertybinių teorijų (aksiologijos) taikymo sprendžiant žmogaus teisių apsaugos klausimus konstitucinėje jurisprudencijoje aspektus.

Disertacinio darbo uždaviniai: 1) išskirti su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius kaip Konstitucinio Teismo saugomą sritį ir ją apibūdinti; 2) nustatyti konstitucinio teisinio reguliavimo, įtvirtinančio su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, aiškinimo pagrindus, grindžiamus vertybinėmis žmogaus teisių teorijomis; 3) išanalizuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamą žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių sistemą; 4) išanalizuoti ir palyginti žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių ir kitų konstitucinių vertybių sandūros problemas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei kitų valstybių konstitucinės justicijos institucijų suformuotoje žmogaus teisių ribojimo doktrinoje; 5) išnagrinėti konstitucinių vertybių pusiausvyros pažeidimų rūšis tais atvejais, kai konstatuojamas Konstitucijos neatitinkantis žmogaus teisių ir laisvių esmę paneigiantis ar jas nepagrįstai ribojantis teisinis reguliavimas.

Tyrimo objektas – konstitucinio teisinio reguliavimo, įtvirtinančio su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, vertybinis aiškinimas (vertybių teorijos – aksiologija) konstitucinėje jurisprudencijoje, kuriuo užtikrinama žmogaus teisių apsauga.

Ginamieji teiginiai:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama žmogaus teisių ir laisvių doktrina paremta sisteminiu požiūriu į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, ir yra grindžiama vertybių teorija, tapacia mokslinei vertybinei doktrinai, tampančiai Konstitucijos aiškinimo šaltiniu.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo taikomos priemonės, ginant žmogaus teises ir laisves, iš esmės yra tapachios nagrinėjamų Europos demokratinų valstybių (Čekijos

Respublikos, Lenkijos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos) konstitucinės justicijos institucijų taikomoms priemonėms. Tai nulemta to, kad, viena, žmogaus teisės ir laisvės yra universalios žmogiškosios vertybės, kita vertus, Konstitucinis Teismas savo konstituciniu statusu yra Europiniam konstitucinės priežiūros modeliui priklausanti konstitucinės justicijos institucija.

Disertacinio darbo naujumas ir reikšmė. Disertacinis darbas naujas dviem požiūriais: 1) jame pirmą kartą išsamiai sistemiškai analizuojama Lietuvos Respublikos žmogaus teisių ir laisvių konstitucinė juridinė aksiologija teisiniu aspektu; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vertybinis požiūris į konstitucinių teisinių reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, suvokiamas kaip konstitucinio teisinio reguliavimo žmogaus teisių ir laisvių srityje prasmės aiškinimo metodologinis pagrindas; 2) disertaciniame darbe lyginamuoju požiūriu, remiantis nagrinėjamų Čekijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencija, vertinama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių sistema.

Tyrimo rezultatai svarbūs Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui, nes disertacinis darbas gali būti vertinamas kaip teorinio konstrukto – vertybių teorijų – taikymo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamai žmogaus teisių ir laisvių doktrinai sąvadas, grindžiamas lyginamuoju tyrimu. Šiuo aspektu tyrimo rezultatai reikšmingi ir Lietuvos mokslinei doktrinai. Tai yra pagrindas toliau plėtoti nagrinėtos srities mokslinius tyrimus. Tyrimo rezultatai taip pat gali būti panaudoti pedagoginiais, edukaciniais tikslais.

Įstatymų leidėjas tyrimo rezultatus gali panaudoti teisės aktų projektų rengimo veikloje, pasiremdamas Konstitucinio Teismo formuojama žmogaus teisių ir laisvių sistema ir jos analize, grindžiama vertybių teorijomis (aksiologija).

Teisę taikančios institucijos, taip pat ir žmogaus teises ir laisves ginančių teisinių institucijų darbuotojai turės galimybę, pasitelkę disertacinį darbą, susipažinti su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vykdoma žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsauga ir jos reikšme.

Tyrimų apžvalga. Tyrimų apžvalga dalykiniu požiūriu apibūdinama dviem aspektais: vertybių problematikos tyrimų bei konstitucinio interpretavimo tyrimų.

Apskritai vertybių problematika – viena iš seniausių filosofijos istorijoje, nors tikrai ne visada buvo formuluojama tiesiogiai (tiriant pasirinkimo, vertinimo faktą ar vertinimo procedūrą, renkantis vertinimo kriterijus – Sokratas, Platonas, Aristotelis, M. Montenis, R.

Dekartas, B. Paskalis, D. Jumas, I. Kantas). Vertybių problematika analizuojama daugelyje ir šiuolaikinių teisės filosofijos autorių darbų.

Konstitucinių vertybių problematika tirama nagrinėjant konstitucinės teorijos klausimus. Konstitucinė teorija kaip tyrimo objektas (požiūrių, kaip teisėjai turėtų interpretuoti ir taikyti konstituciją, tyrimai) užsienio mokslinėje literatūroje nagrinėjama plačiai, dažniausiai atsižvelgiant į valstybių konstitucinio teisinio reguliavimo ypatumus. Autoriai (S. A. Barber, Ph. Bobbitt, J. H. Ely, R. H. Fallon, J. E. Fleming, D. Strauss) mini įvairias konstitucinių argumentų rūšis, arba teorijas, kuriomis grindžiamas konstitucijos aiškinimas, požiūrius į konstitucinį interpretavimą.

Žmogaus teisių teorija nagrinėjama ir kaip tarptautinio žmogaus teisių režimo dalis, priklausanti tarptautinės žmogaus teisių apsaugos – konteksto ir koncepcijų – dalykui, kuris aprėpia tokius klausimus kaip: valstybių įsipareigojimai gerbti, įgyvendinti ir saugoti žmogaus teises, horizontalusis žmogaus teisių poveikis, valstybės ir individuali atsakomybė, žmogaus teisių ir laisvių apribojimai ir ribos, proporcingumo principas ir nuožiūros laisvė, diskriminacijos draudimas, teisė į efektyvią gynybą ir žalos atlyginimą už žmogaus teisių pažeidimus, žmogaus teisių sutarčių interpretavimo taisyklės (M. Nowak).

Vertybių teorijos reikšmę konstitucinėms nuostatoms, įtvirtinančioms su žmogaus teisėmis susijusius santykius, interpretuoti mini ir tai nagrinėja: R. Alexy, E. W. Böckenförde, D. Grimmas, P. Kommersas ir kt.

Aksiologijos, jos taikymo žmogaus teisių ir laisvių klausimams nagrinėti analizę pateikia ir žmogaus teisių teorijos klausimus nagrinėja ir V. N. Žukovas, N. V. Varlamova, L. I. Gluchareva.

Konstitucinio interpretavimo klausimus lietuviškoje mokslinėje literatūroje dažnai nagrinėja prof. dr. T. Birmontienė, prof. dr. E. Jarašiūnas, prof. habil. dr. E. Kūris, prof. dr. V. Pavilonis, prof. dr. V. Sinkevičius, prof. dr. J. Žilys, svarstydami interpretavimo ribas, taikytinus interpretavimo metodus, Konstitucinio Teismo teisę laisvai rinktis griežtąjį ar liberalųjį interpretavimo būdą, laisvės pasirinkti ir keisti interpretavimo doktriną laipsni ir t. t. Tas pat pasakytina ir apie literatūrą, tiriančią atskirų žmogaus teisių ir laisvių, jų apsaugos bei interpretavimo klausimus.

Vis dėlto bendrieji konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių instituto aiškinimo Lietuvos oficialioje konstitucinėje doktrinoje metodologinių pagrindų klausimai tiriami fragmentiškai. Paminėtina, kad su aspektu, kuriuo disertaciniame darbe gvildenamas vertybių teorijų taikymas konstituciniam teisiniam reguliavimui, įtvirtinančiam su žmogaus teisėmis ir

laisvėmis susijusius santykius, aiškinti, susisieja vertybinių argumentų taikymo galimybių problematikos nagrinėjimas viso konstitucinio reguliavimo (ne tik to, kuris įtvirtina santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis) kontekste (prof. dr. G. Mesonis).

Su disertaciniame darbe nagrinėjama tema itin glaudžių sąsajų turi ir nacionalinėje bei užsienio valstybių mokslinėje literatūroje nuolat keliamas klausimas dėl konstitucijos aiškintojo atliekamos interpretacijos objektyvumo (pavyzdžiui, R. Alexy, prof. dr. G. Mesonis).

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad sisteminis požiūris į žmogaus teisių ir laisvių sritį įtvirtinančio konstitucinio teisinio reguliavimo aiškinimą nėra nacionalinės mokslinės konstitucinės doktrinos objektas (kaip jau buvo minėta, sisteminį požiūrį į žmogaus teisių ir laisvių sritį įtvirtinantį konstitucinį teisinį reguliavimą užsienio valstybių mokslininkai aiškina veikaluose, tiriančiuose konstitucinės teorijos, konkrečiai žmogaus teisių teorijos, klausimus).

Disertaciniu darbu siekiama aprėpti ne tik tam tikros žmogaus teisių teorijos (vienos iš konstitucinių teorijų) pagrindų analizę, bet ir šios teorijos taikymo lyginamuoju požiūriu aspektus Lietuvos Respublikos konstitucinėje jurisprudencijoje.

Darbo metodologija. Pagrindinis tyrimo metodas – teisiųjų dokumentų, t. y. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų, analizė, atskleidžianti oficialiąją konstitucinę žmogaus teisių doktriną. Analizuojami Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai, įtvirtinantys ir pagrindžiantys oficialiąją konstitucinę žmogaus teisių doktriną. Tiriama tie Konstitucinio Teismo priimti aktai, kuriuose pareiškėjo ginčijama teisės norma yra lyginama su Konstitucijos nuostatomis, daugiausia įtvirtinančiomis žmogaus teises ir laisves. Apibūdinant žmogaus teisių sampratą, atskleidžiant jų vertingumą bei kitus susijusius klausimus pasitelkiama ir ta jurisprudencija, kuri formuluojama Konstitucinio Teismo aktuose, aiškinančiuose Konstitucijos esmę apskritai.

Mokslinės literatūros analizė padeda pagrįsti teiginį, kad Konstituciniam Teismui gali būti priskiriama speciali funkcija – asmens teisių ir laisvių apsaugos vykdymas (užtikrinimas), taip pat padeda išsiaiškinti esmę vertybės, vertybių teorijos sąvokos, jos turinio, taikytino interpretuoti konstitucinėms nuostatomis, įtvirtinančioms su žmogaus teisėmis susijusius santykius, mokslinės literatūros analizė taikoma ir nagrinėjant Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijos vertinimus ir pagrindimus, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją; aiškinantis žmogaus teisės esmės bei konstitucinio proporcingumo principo sampratą.

Siekiant atlikti lyginamąją analizę ir padaryti išvadas apie vertybių teorijų (požiūrių) arba aksiologijos, taikomos Lietuvos ir kitų užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencijoje, bruožų lyginimą, pasitelkiamos užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudencinės nuostatos, pateikiamos jų sprendimuose. Tad taip pat analizuojami dokumentai: Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo, Vengrijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo konstitucinės justicijos bylos bei Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai. Juos nagrinėjant, siekiama paaiškinti, o ne tik apibūdinti žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reiškinį, geriau pažinti Lietuvos Respublikos konstitucines vertybes, plačiau žvelgti į Lietuvos Respublikos konstitucinės justicijos praktiką. Paminėtina, kad Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo, Vengrijos Respublikos Konstitucinio Teismo, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo doktrininės nuostatos plačiausiai analizuojamos, nagrinėjant konstitucinių vertybių sistemos, proporcingumo principo taikymo klausimus, pagrindinių teisių ir laisvių ar jų ir kitų konstituciškai saugomų vertybių sankirtas.

Pasirinkta darbo tema negalėtų būti išgvildenta, jei nebūtų taikyti loginės ir sisteminės analizės metodai, parankūs nagrinėjant konstitucinę jurisprudenciją, pasižyminčią tęstinumu.

Lyginamosios analizės ir mokslinės literatūros analizės metodai derinami, apžvelgiant vokiečių mokslininkų atliktus Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijos vertinimus ir pagrindimus. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijos analizės pasirinkimą lemia keli persipinantys argumentai: didelė šio Teismo nutarimų mokslinė svarba, didelė Federalinio Konstitucinio Teismo atliekamos pagrindinių teisių bei jas interpretuojančios jurisprudencijos įtaka teisinei tvarkai. Be to, šio Teismo visuotinis pripažinimas kaip sektino standarto, nes jis yra vienas iš dviejų (greta Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo) brandžiausių demokratinių konstitucinių teismų, pasižyminčių aukštu prestižu. Ir tai, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas ypač išvystė vertybinį su žmogaus teisėmis susijusį Pagrindinio Įstatymo interpretavimą.

Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo praktika nagrinėjama todėl, kad šio Tribunolo konstitucinės justicijos bylose ryškiai atsispindi aksiologijos reikšmė užtikrinant žmogaus teisių apsaugą. Nemažą indėlį į šią sritį įnešė ir Čekijos bei Vengrijos Respublikos konstitucinė jurisprudencija.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos tyrimas atliekamas dėl dviejų priežasčių. Pirma, šio Teismo jurisprudencijos, aiškinančios Europos žmogaus teisių ir

pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, analizė svarbi tiek Teismo, tiek Konvencijos funkcijomis. Pasak H. Kellero ir A. S. Sweeto, neginčijama tai, kad XXI amžiuje Konvencija ir Teismas atlieka funkcijas, kurios gali būti lyginamos su tomis, kurias vykdo nacionalinės konstitucijos ir nacionaliniai teismai Europoje. Antra, ši jurisprudencija nagrinėjama dėl tos priežasties, kad visų nagrinėjamų užsienio valstybių konstitucinės priežiūros institucijų sprendimai remiami Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kuri jose yra vidinės teisinės sistemos dalis ir todėl turi būti tiesiogiai kiekvieno teismo taikoma. Taigi interpretuodami konstitucines pagrindinių teisių nuostatas, ir Vengrijos Respublikos Konstitucinis Teismas, ir Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas, ir Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas naudojami Europos Žmogaus Teisių Teismo, aiškinančio Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, jurisprudenciją. Beje, neretai minimų Rytų ir Vidurio Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimai paremti ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencija.

Paminėtina, kad būtent nagrinėjamų valstybių konstitucinės priežiūros institucijų praktikos analizė galima todėl, kad šios institucijos, kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, priskiriamos europiniam konstitucinės priežiūros modeliui.

Taip pat pastebėtina, kad visų nagrinėjamų konstitucinių teismų (išskyrus Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą, kuris įsteigtas po Antrojo pasaulinio karo 1949 m.), kaip ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (įkurto 1993 m.), steigimo laikas ir aplinkybės yra panašios – sugriuvus socialistinei sistemai, Vidurio ir Rytų Europoje prasidėjus naujam konstitucinės justicijos plėtros etapui (anot L. Favoreu, ketvirtame konstitucinių teismų kūrimosi etape), įkurti Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas (1985 m.), Vengrijos Respublikos Konstitucinis Teismas (1989 m.), Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas (1992 m.).

Darbe taikomas dedukcinis tyrimo metodas leidžia pagrįsti disertacinio darbo struktūrą: nuo apžvalginio skyriaus apie Konstitucinio Teismo saugomą žmogaus teisių ir laisvių sritį pereinama prie šios srities konkretaus nagrinėjimo darbo antrajame, trečiajame bei ketvirtajame skyriuose.

Dėstomosios dalies turinio elementai, pasižymintys daugialypiškumu, grindžiami kertinių mokslinės vertybių teorijos sąvokų, t. y. „vertybė“, „vertybių tvarka“, „hierarchinė vertybių tvarka“, „vertybių sistema“ ir „pusiausvyra“, nagrinėjimu. Motyvas taip elgtis yra tai, kad minimos teorijos esmę atspindi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kuriama žmogaus teisių doktrina.

Tyrimų rezultatai ir darbo struktūra.

Darbas sudarytas iš įvado, keturių dėstomosios dalies skyrių, išvadų ir pasiūlymų, santraukos anglų kalba, literatūros bei disertacinio darbo tema publikuotų straipsnių sąrašų.

Pirmojoje disertacinio darbo dalyje „Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos užtikrinimas kaip viena iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo funkcijų“ pateikiami argumentai, kuriais remiantis teigtina, kad asmens teisių ir laisvių apsauga yra Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo funkcija; apibūdinamas Teismo atliekamos asmens teisių ir laisvių apsaugos pobūdis, parodoma, kad žmogaus teisių ir laisvių apsaugos būtinybė nulėmė reikalavimus įvairių sričių oficialios konstitucinės doktrinos formavimui. Pateikiamos Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinės teisės mokslininkų nuomonės, skirtos pagrįsti teiginiui, kad konstituciniam teismui gali būti priskiriama speciali funkcija – asmens teisių ir laisvių apsaugos vykdymas (užtikrinimas).

Teigiama, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje neįvardinta žmogaus teisių ir laisvių apsauga kaip viena iš Konstitucinio Teismo veiklos sričių išvestina iš Konstitucinio Teismo kaip Konstitucijos viršenybės užtikrintojo, Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės santvarkos gynėjo bei Konstitucinio Teismo kaip konstitucinio teisingumo vykdytojo vaidmens.

Pabrėžiama, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vykdoma žmogaus teisių ir laisvių apsauga yra ne konkretaus asmens teisių apsauga, o žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių visuotinai saistančių vertybių apsauga.

Atskleidžiama, kad žmogaus teisių ir laisvių apsaugos būtinybė nulėmė reikalavimus įvairių sričių oficialios konstitucinės doktrinos formavimui: oficialios konstitucinės doktrinos koregavimui, jos reinterpretavimui, Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimui, oficialiai prašymų (grindžiamų nebegaliojančiu teisės aktu) priimtinumą Konstituciniame Teisme doktrinai.

Daroma išvada, kad Konstituciniam Teismui gali būti priskiriama speciali funkcija – žmogaus teisių ir laisvių apsaugos vykdymas (užtikrinimas). Šį teiginį pripažįsta ne vienas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinės teisės mokslininkas: doc. dr. A. Abramavičius, A. Adamas, R. Alexy, A. Barakas, prof. dr. T. Birmontienė, L. Favoreu, prof. dr. E. Jarašiūnas, doc. dr. K. Lapinskas, prof. dr. J. Žilys, doc. dr. E. Žiobienė.

Antrosios disertacinio darbo dalies „Žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių statuso akcentavimas – žmogaus teisių srities konstitucinio teisinio reguliavimo aiškinimo metodologinis pagrindas“ pirmajame skyriuje „Žmogaus teisių teorijos, kaip

konstitucinio teisinio reguliavimo, įtvirtinančio su žmogaus teisėmis susijusius santykius, aiškinimo metodologinio pagrindo, problema“ aptariama žmogaus teisių teorijos samprata, įvardijamos ginčų tarp konstitucinės teisės mokslininkų dėl pagrindinių teisių teorijų arba doktrinų, tinkančių konstitucinėms nuostatomis dėl žmogaus teisių aiškinti, esminės priešastys, šių ginčų kryptys, pateikiamas pagrindinių teisių teorijų apibūdinimas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo metodologinės nuostatos dėl konstitucinio teisinio reguliavimo, įtvirtinančio žmogaus teisių ir laisvių apsaugą.

Teigiama, kad konkrečios žmogaus teisių teorijos, skirtos aiškinti konstituciniam teisiniui reguliavimui, įtvirtinančiam su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, paieškos nagrinėjant šio konstitucinio teisinio reguliavimo interpretavimo metodologinio pagrindo klausimą prasmingos todėl, kad terminas „metodologija“ taip pat reiškia tam tikrą teoriją, o kadangi ji apskritai suvokiama kaip bet kokio mokslo pagrindas, tad nagrinėjame kontekste svarbu ištirti Konstitucinio Teismo laiduojamos žmogaus teisių apsaugos metodologinį pagrindą. Kelias iki šio tikslo – žmogaus teisių teorijos sampratos atskleidimas, ginčų tarp konstitucinės teisės mokslininkų dėl pagrindinių teisių teorijų arba doktrinų, tinkančių konstitucinėms nuostatomis dėl žmogaus teisių aiškinti, esminių priešasčių nustatymas, šių ginčų kryptių įvardijimas, E. W. Böckenförde'o išskirtųjų pagrindinių teisių teorijų apibūdinimas. Iš jų išskiriama vertybinė pagrindinių teisių teorija dėl jos visa apimančio pobūdžio (visų rūšių žmogaus teisių aprėpties), pritariant R. Alexy, kad nepaisant to, kokia substanyvinė konstitucinių teisių teorija remiama, vis tiek suponuojama vertybinė teorija, nes Vakarų teisės tradicijoje ir teisinė, ir demokratinė, ir socialinė valstybė, ir jos institutai yra laikomi nekvestionuojamomis vertybėmis.

Vartojama konstitucinėje jurisprudencijoje suformuluota bendroji „vertybės“ sąvoka, atspindinti svarbiausius valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos dalykus, įtvirtintus Konstitucijoje, ir požiūrį į juos, pirmiausia į žmogaus teises ir laisves ir jų padėtį visuomenėje, kuriuos, taikydamas Konstitucijos interpretavimo priemonę, išaiškina Konstitucinis Teismas.

Aiškinantis, kokį požiūrį į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, atskleidžia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, nagrinėjamas sąvokų „žmogaus teisių teorija“ ir „žmogaus teisių doktrina“ turinio santykis. Daroma išvada, kad jos gali būti vadinamos lygiavertėmis tuo požiūriu, nes apima „papildomą aiškinimo kontekstą“ (nagrinėjamos srities santykių aiškinimo): nacionalinis (konstitucinis) su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusių santykių

reguliavimo aiškinimas Teismo praktikoje atliekamas, atsižvelgiant į tarptautinį šios srities reguliavimą, kartais detaliau, išsamiau reguliuojantį nagrinėjamos srities santykius.

Apibūdinant sisteminio teisės aiškinimo metodo vaidmenį Konstitucinio Teismo suformuotoje žmogaus teisių doktrinoje, pabrėžiamas jos elementų sąsajumas; tvirtinama, kad sisteminis teisės aiškinimo metodas (išplaukiantis iš Konstitucijos vientisumo principo) oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje taikomas kaip pirminis, o ne antrinis (kitų teisės aiškinimo metodų atžvilgiu) konstitucinio teisinio reguliavimo, įtvirtinančio su žmogaus teisių ir laisvių sritimi susijusių santykių pagrindus, aiškinimo metodas.

Teigiama, kad konstitucinių nuostatų nagrinėjamoje srityje aiškinimo metodologijos paieškas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje gali susieti konstitucinių principų aiškinimas dėl svaraus jų „potencialo“. Daroma išvada, kad siekiant identifikuoti konstitucinės žmogaus teisių ir laisvių doktrinos, tinkančios konstitucinėms nuostatom, susijusioms su žmogaus teisių ir laisvių sritimi, interpretuoti, turinio aspektus pasinaudotina minimų konstitucinių nuostatų aiškinimu konstitucinių principų kontekste.

Apibendrinant šį skyrių tvirtinama, kad Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, konkretintinos atsižvelgiant į Konstitucijos aiškinimo doktriną apskritai, į minimų santykių visumos aiškinimą (nacionalinis (konstitucinis) žmogaus teisių ir laisvių apsaugos reguliavimas aiškinamas, atsižvelgiant į tarptautinę šios srities praktiką) ir į konstitucinių principų interpretavimo rezultata. Tai yra Teismo metodologinis pagrindas nagrinėjamiems santykiams aiškinti. Šis pagrindas, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo interpretacinio požiūrio (t. y. oficialios žmogaus teisių doktrinos) į nagrinėjamus santykius savitumą, apibūdinamas kaip žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių statuso akcentavimas.

Antrosios disertacinio darbo dalies antrajame skyriuje „Vertybiniis požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis susijusius santykius, kaip žmogaus teisių srities konstitucinio teisinio reguliavimo aiškinimo metodologinis pagrindas, ir jo sunkumai“ pateikiami argumentai, liudijantys, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas žvelgia į Konstituciją kaip į vertybę ir vertina konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, remdamasis Konstitucijos vertybėmis. Teigiama, kad iš Teismo išplėtos Konstitucijos sampratos (Konstitucija įvardijama kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinantis ir ginantis aktas) ir kitų jo suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos aspektų (jos turinio apibrėžimo, jos keitimą lemiančių aplinkybių išvardijimo bei tam tikro

šios doktrinos reinterpretavimo draudimo, Konstitucinio Teismo nutarimų oficialaus paskelbimo atidėjimo doktrinos), sustiprinančių Konstitucijos kaip vertybių sistemą įtvirtinančio akto įrodymą, apibūdinimo kildintinas Teismo vertybinis požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą apskritai. Tai, kad konstitucinis teismas išryškina konstitucijos nuostatose įtvirtintas vertybes, patvirtina ir prof. dr. E. Jarašiūnas bei prof. dr. J. Žilys – mokslininkai, nagrinėję ir konstitucinio teismo funkcijas; konstitucinių teismų sprendimų vertybinį pobūdį pripažįsta R. Youngsas; Konstitucijos kaip vertybinių sprendimų rezultato teiginį išsako ir W. A. Kaplinas. Vertybinį konstitucinį aspektą pripažįsta ir Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, vertybinį Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos aspektą – Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Daroma išvada, kad konstitucinė jurisprudencija atskleidžia žmogaus teisių ir laisvių, jų saugomų gėrių bei šių teisių ir laisvių pripažinimo ir gerbimo kaip konstitucinių vertybių statusą.

Atsakant į klausimą, kokios rūšies vertybės laikomos konstitucinio teisinio reguliavimo interpretavimo orientyrais (nuorodomis), nagrinėjama konstitucinių vertybių sistema. Teismas nepateikia baigtinio konstitucinių vertybių sąrašo – jis yra „pavyzdinis“, pildomas „byla po bylos“. Konstitucinių vertybių sistemos nagrinėjimas aiškinantis sąsajas tarp konstitucinių vertybių sistemos elementų, leidžia tvirtinti, kad ginčai dėl konstitucinių vertybių išdėstymo tam tikra tvarka (dėl jų sistemos, hierarchijos), dėl žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių bei atskirų žmogaus teisių išdėstymo sistemoje spręstini atsižvelgiant į vertybių reikšmę, nustatomą pagal jų vertę ir apibendrinimo lygį konkrečiu atveju. Principinė nuostata, išvestina iš Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, – žmogaus teisės gali įgyti pirmumą (bet ne hierarchinį) viena kitos atžvilgiu, o žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių sistemoje hierarchiškai aukštesnės yra žmogaus teisės.

Panagrinėjus analizuotų užsienio demokratinių valstybių konstitucinę jurisprudenciją, taip pat matoma, kad vienos žmogaus teisės gali įgyti pirmumą kitų teisių atžvilgiu, atsižvelgiant į žmogaus teisės reikšmę, traktuojant teisę kitų teisių ir laisvių sistemoje.

Nagrinėjant žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių sistemą, sudėtinga išryškinti šios sistemos sudėtines dalis dėl skirtingo tų dalių apibendrinimo lygio. Problema sprendžiama, konstitucinę vertybę įvardijant kuo aukštesniu apibendrinimo lygiu.

Argumentai, kylantys iš konstitucinės teisės mokslininkų ir autorių, nagrinėjusių konkrečiai žmogaus teisių sritį (prof. dr. V. Pavilionis, prof. dr. J. Žilys, U. Baxi, W. A. Kaplinas) samprotavimų, iš požiūrio į konstituciją kaip į filosofinį (ideologinį) dokumentą, iš

Konstitucijos rengimo medžiagos taip pat skatina teigti, kad konstitucinis teismas, nagrinėdamas santykius, susijusius su žmogaus teisių ir laisvių sritimi, laikosi vertybinių nuostatų. Šie argumentai leidžia sustiprinti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos teiginius, susijusius su tiriamą sritimi.

Daroma išvada, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, pateikiančia išplėtotą Konstitucijos sampratą, konstitucinių vertybių šaltiniai yra ir Konstitucijos tekstas (Konstitucijos normos, principai), ir jos dvasia (išvedama iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos), ir jie interpretuoti pasitelkus visus galimus teisės aiškinimo metodus.

Požiūrio į valstybę, asmens ir valstybės bei valstybinės bendruomenės sąsajos ypatumų – kaip kriterijaus, kuriuo vadovaujantis nustatoma konstitucinio teisinio reguliavimo aiškinimo žmogaus teisių srityje priklausomybė tam tikrai žmogaus teisių ir laisvių aiškinimo teorijai (nagrinėjamoju atveju – vertybinei teorijai), taikomų konstitucinių nuostatų, įtvirtinančių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, prasmei atskleisti, naudojimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra aktualus. Tai kyla iš konstitucinio teisinės valstybės principo turinio aiškinimo, leidžiančio vertinant konstitucinius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius pritaikyti vertybinį aspektą.

Vertybinis nuostatų, susijusių su konstituciniu žmogaus teisių srities santykių įtvirtinimu, interpretavimas atsižvelgiant į valstybės bruožus, išreiškiamus konstituciniais principais (teisinės valstybės principu, demokratinės valstybės principu, socialiai orientuotos valstybės ir jų elementų) konstitucinėje jurisprudencijoje lemia valstybės išipareigojimus tų vertybių atžvilgiu. Kadangi Konstitucijoje įtvirtintos, saugomos ir ginamos konstitucinės vertybės, o pirmiausia – žmogaus teisės, vadinasi, valstybė jokia būdu negali žmogaus teisių vertybinio statuso paneigti. Kita vertus, vertybinis požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, išryškina ir žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinio instituto apsaugos logiką – kadangi žmogaus teisės yra vertybės, jos turi būti saugomos. Ši logika nulemia žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių interpretavimą atsižvelgiant į visus pagrindinius valstybės bruožus.

Konstitucinėmis vertybėmis, taip pat ir žmogaus teisėmis bei laisvėmis, vadintina tai, kas pilietinės Tautos konstituciškai įtvirtinta ir todėl turi būti visokeriopai puoselėjama ir saugoma, kas negali būti paneigiama įstatymų leidėjo ar kitų teisėkūros subjektų teisiniu reguliavimu.

Vadovaujantis tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, tiek Europos demokratiškos valstybių konstitucinės justicijos institucijų praktika, vertybinis požiūris į žmogaus teises ir laisves pripažįstamas su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusio konstitucinio teisinio reguliavimo prasmės aiškinimo metodologiniu pagrindu.

Trečiojoje disertacinio darbo dalyje „Konstitucinių vertybių pusiausvyros laidavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje“ nagrinėjama konstitucinių vertybių pusiausvyros reikalavimo kilmė, lyginant konstitucines jurisprudencijas, atskleidžiama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo išplėta konstitucinių nuostatų struktūrinės vienovės koncepcija, pateikiamas darnios žmogaus teisių ir laisvių sistemos Konstitucijoje įtvirtinimo pagrindimas, analizuojamos konstitucinių vertybių susidūrimo situacijos – susiduriantys dėmenys ir įtampos tarp jų raiškos.

Teigiama, kad iš Konstitucijos sisteminio vientisumo nuostatos „kildinamas Konstitucijos vientisumo principas, arba Konstitucijos kaip vientiso akto koncepcija, atskleidžia konstitucinių vertybių darnos reikalavimą – užtikrinimą, kad konstitucinio reguliavimo turinys Konstitucijoje įtvirtintų vertybių požiūriu bus nuoseklus. Užtikrinti konstitucinių nuostatų ir jose įtvirtintų vertybių dermę – Konstitucinio Teismo uždavinys.

Konstituciniai vientisumo bei teisinės valstybės principai susaisto įstatymų leidėją. Apsaugoti pagrindines teises nuo įstatymų leidėjo (tai L. Favoreu vadinama apskritai akivaizdžiai pačia pirmąja konstitucinio teismo funkcija), reiškia užtikrinti ir teisinio reguliavimo darnos reikalavimo teisėkūroje laikymąsi.

Vientisos ir darnios žmogaus teisių ir laisvių konstitucinės sistemos ypatumai atsiskleidžia per žmonių teisių ir laisvių sugyvenimą – idealią asmenų teisių ir laisvių būseną. Konstitucinė žmogaus teisių ribojimo doktrina atspindi vieną iš žmogaus teisių derinimo, t. y. jų pusiausvyros užtikrinimo (tiksliau, konstitucinės pusiausvyros nepažeidimo), būdų. Konstitucinis Teismas tiria, ar pareiškėjo ginčijamame teisėkūros akte įtvirtintas žmogaus teisių ribojimo atvejis atitinka konstitucinių vertybių pusiausvyros reikalavimą.

Teigiama, kad konstitucinis žmogaus teisių ir laisvių, kaip konstitucinių vertybių, įtvirtinimas laiduotas taip, kad, remiantis konstitucine žmogaus teisių ir laisvių samprata ir paisant konstitucinių žmogaus teisių ribojimo pagrindų bei sąlygų, šios teisės nesuabsoliutinamos (išskyrus tam tikras išimtis – absoliučiąsias teises), kita vertus, tokiu ribojimu negali būti paneigiama teisių ir laisvių esmė, todėl toks reguliavimas nenukrypsta į kraštutinumus ir pasižymi darnumu.

Konstitucinių vertybių susidūrimo situacijose išskirtini jų dėmenys – socialiniai interesai. Įvardinus juos bei įtampos tarp jų apraiškas, pasirengiama gilesnei konkrečių konstitucinių vertybių sandūros situacijų analizei, pateikiamai kitoje disertacinio darbo dalyje.

Sugretinus konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvų apibūdinimą Lietuvos Respublikos, kitų demokratinių valstybių konstitucinėje jurisprudencijoje ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, darytina išvada, kad pusiausvyros reikalavimas jų gali būti aiškinamas ir kaip struktūrinė konstitucijų ir Europos žmogaus teisių konvencijos ypatybė (ideali konstitucinių ir Konvencijos vertybių būseną), ir kaip šių teisinių dokumentų aiškinimo principas, esant realiai konstitucinių vertybių sandūrai (sandūrą spręsti taip, kad nebūtų pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra, garantija).

Ketvirtosios disertacinio darbo dalies „Žmogaus teisių ir laisvių bei kitų konstitucinių vertybių pusiausvyros pažeidimų rūšių analizė“ pirmajame skyriuje „Žmogaus teisių ir laisvių esmės paneigimas“ siekiant išsiaiškinti, kokį teisinį reguliavimą nustatydamas įstatymų leidėjas sudaro prielaidas pažeisti žmogaus teisių ir laisvių esmę, taip nepaisydamas konstitucinių vertybių pusiausvyros reikalavimo, pirmiausia apibrėžiama, kas yra vadinama žmogaus teisės esme. Galiausiai atskleidžiama žmogaus teisės ar laisvės esmės nepaneigimo samprata ir analizuojami atvejai, kai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, tirdamas konkretaus teisinio reguliavimo konstitucingumą, pripažino esant teisės ar laisvės neigimą.

Apibrėžiant žmogaus teisės ar laisvės esmės sampratą, teigiama, kad žmogaus teisių ir laisvių ribojimo (jis – dalinis) bei jų esmės nepaneigimo (jis – visiškas, absoliutus) sąvokos netapatintinos, gerai atspindimos išskaidant žmogaus teisių ir laisvių esmės suvokimą objektine (ji – neribotina ir nepaneigtina) ir subjektine (ji – ribojama, tačiau nepaneigtina) prasmėmis, tačiau turint omenyje tai, kad šis skaidymas neturi įtakos jų kaip konstitucinių vertybių egzistavimo faktui (t. y. jų konstitucinis vertybinis statusas negali būti paneigtas).

Apibendrinant mokslininkų, nagrinėjančių valstybių konstitucinių teismų praktiką žmogaus teisių ribojimo srityje, nuomones apie žmogaus teisių ar laisvių esmę ir reikalavimą nepaneigti žmogaus teisės ar laisvės esmės, daroma išvada, kad nepaneigiamoji teisės ar laisvės esmė yra jos saugoma tam tikra gyvenimo sritis ar tam tikros galimybės, t. y. pagrindiniai tos teisės elementai, dėl kurių teisė ar laisvė yra vertinga, bet kurių negalima riboti jokiais įprastomis (taigi ne karo ar nepaprastosios padėties) valstybės egzistavimo aplinkybėmis. Analizuoti užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų jurisprudenciniai teiginiai taip pat rodo, kad žmogaus teisių esmės nepaneigimo reikalavimas yra bendras nagrinėtų demokratinių valstybių konstitucinės justicijos institucijų praktikai.

Visoms joms būdingas žmogaus teisės ar laisvės turinio skirstymas į esmę ir kitus turinio elementus. Formuluojama bendroji žmogaus teisių ir laisvių esmės sąvoka – tai teisės ar laisvės tapatumą išreiškiantys teisės ar laisvės faktinio turinio elementai, „neliečiamoji šerdis“ – teisės ar laisvės pagrindiniai elementai, dėl kurių teisė ar laisvė yra vertinga, ir kurių netekusi (priešingai nei šalutinių elementų) tokia teisė ar laisvė nustotų egzistavus; todėl šių elementų negalima riboti jokiais įprastomis valstybės egzistavimo aplinkybėmis.

Reikalavimas nepaneigti žmogaus teisės ar laisvės esmės turi prasmę tik tam tikrų valstybės bruožų, kuriais apibūdinama ir Lietuvos Respublikos valstybė, kontekste. Akcentuojama, kad demokratinėje teisinėje valstybėje žmogaus teisių esmės ir prigimties paneigti nevalia, kad nebūtų griaujami valstybės pamatai. Tad žmogaus teisių ir laisvių esmės nepaneigimo reikalavimas yra jų apribojimo reikalavimas, įstatymų leidėjas įpareigotas jo paisyti.

Vadinasi, analizuojant atvejus, kai įstatymų leidėjas nepaiso reikalavimo nepažeisti teisės esmės jos taip neapribojant, kad ji pasidarytų neįgyvendinama (ši reikalavimą pamynus, būtų pagrindas pripažinti esant teisės ar laisvės neigimą), daroma išvada, kad įstatymų leidėjas sudaro prielaidas pažeisti šį reikalavimą, nustatydamas tokį teisinį reguliavimą, pavyzdžiui, kai tik vienai asmenų grupei numato teisę, tuo paneigdamas šią teisę kitai asmenų grupei, tad pastarųjų asmenų teisė pasidaro neįgyvendinama.

Nagrinėjant situacijas, kai konstatuojamas teisės esmės pažeidimas, ir teisės suvaržomos peržengiant protingai suvokiamas ribas, daroma išvada, kad viena iš teisių konkrečių gynybos ribų – teisės esmės nepaneigimo riba. Nustatant kitas gynybos ribas, atsižvelgtina į sandūroje esančių konstitucinių vertybių santykį. Racionalaus santykio tarp konstitucinių vertybių neužtikrinimas gali lemti teisės esmės pažeidimą (teisė suvaržoma peržengiant protingai suvokiamas ribas) ir konstitucinių vertybių pusiausvyros pažeidimą.

Apibendrinama, kad atvejai, kai konstatuojamas teisės esmės pažeidimas, neužtikrinant teisės teisinio gynimo, Teismo vertinami ir kaip konstitucinio teisinės valstybės principo pažeidimas.

Išnagrinėjus atvejus, kai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, tirdamas konkretaus teisinio reguliavimo konstitucingumą, pripažino esant teisės ar laisvės neigimą, galima daryti išvadą, kad jie yra glaudžiai susiję ir persipina. Teisinis reguliavimas, kuris laikomas paneigiančiu žmogaus teisės ar laisvės esmę, kartu yra ir nepagrįstas teisės ar laisvės ribojimas, tačiau ne atvirkščiai.

Apžvelgus atvejus, kai konstitucinėje jurisprudencijoje konstatuojama, kad pažeidžiama žmogaus teisių ir laisvių esmė, matyti, kad iš šio pažeidimo kyla ir kitų konstitucinių reikalavimų, imperatyvų pažeidimų: konstitucinių vertybių pusiausvyros, konstitucinio teisinės valstybės principo, nes paneigiamas žmogaus teisių ir laisvių vertybinis statusas. Žmogaus teisių ir laisvių esmės nepaneigimo reikalavimas yra jų apribojimo reikalavimas (absolūtus esmės apribojimas – paneigimas), įpareigojantis įstatymų leidėją jo paisyti.

Ketvirtosios disertacinio darbo dalies antrajame skyriuje „Žmogaus teisių ir laisvių nepagrįstas ribojimas ir konstitucinių vertybių darninimo pagrindimas“ analizuojamas proporcingumo principo taikymas žmogaus teisių ribojimo konstitucinėje doktrinoje Lietuvoje, siekiant patvirtinti gautas išvadas – Vokietijos pagrindinių teisių doktrinoje; žvelgiama, kaip atliekamas proporcingumo tyrimas trečiojoje jo taikymo stadijoje, vadinamoje pusiausvyros reikalavimu arba susikertančių interesų ir teisių pusiausvyra, nagrinėjamos žmogaus teisių ir viešojo intereso sandūrą atspindinčios konstitucinės justicijos bylos, kuriose vertinama apribojimo tikslo ir teisės apribojimo atitiktis nuosavybės santykių reguliavimo požiūriu, siekiant išsiaiškinti konstitucinių vertybių „pasvėrimo“ pagrindimą.

Remiantis teiginiu, kad Konstitucijos saugomų vertybių sandūros situacijoje reikalavimas užtikrinti, kad nė viena iš saugomų vertybių nebus nepagrįstai apribota, suponuoja proporcingumo principo kriterijaus taikymą konkrečiai žmogaus teisių ribojimo situacijai, išsiaiškinama, kad Lietuvoje šis principas traktuojamas siaurąja prasme – ribojimo adekvatumo aspektu ir gali būti priskiriamas ribojimo būtinumo kriterijaus turiniui arba pripažįstamas savarankišku ribojimo pagrindu. Tai atitinka Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktiką.

Nagrinėtose bylose dėl teisinio reguliavimo, nustatyto, inter alia, privatiems žemės savininkams ir įtvirtinančio šių subjektų nuosavybės teisių ribojimus ypač vertingose vietovėse, atitiktis Konstitucijai, konkrečiai – jo konstitucinio pagrįstumo ir proporcingumo siekiamam konstituciškai pagrįstam tikslui, regima Konstitucinio Teismo teisinių argumentų seka: valstybės konstitucinės pareigos nagrinėjamų santykių srityje ir jos įgyvendinimo reikalavimų išaiškinimas, ginčijamu teisiniu reguliavimu įstatymų leidėjo siekiamo tikslo atskleidimas, orientuojantis į nurodyto tikslo reikšmę (jo konstitucinį pagrindimą), pabrėžtas jo patenkinimas (ir negatyvios šio konstituciškai pagrįsto tikslo nepaisymo pasekmės, vadovaujantis taisykle, kad žala, patirta neįgyvendinus viešojo intereso, nulemia būtinybę jį įgyvendinti, taip pagrindžiant būtinybę riboti privačių žemės savininkų nuosavybės teises).

Manytina, kad visuomeninius poreikius, kuriuos tenkinant gali būti nusavinta nuosavybė, išreiškiančių objektyvių kriterijų, pateisinančių ne absoliutų, o konkretų visuomenės poreikį, paieška Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje tampa vienu iš pagrindų priimti racionalų sprendimą dėl konstitucinių vertybių proporcingumo teisės akte konstitucingumo (vieno iš konflikte susiduriančių dėmenų pateisinimo argumentu); kitas toks pagrindas – konstituciškai pagrįsto tikslo nepaisymo pasekmių įvertinimas logikos požiūriu bei logikos dėsnio – prieštaravimo, pagal kurį teiginys negali būti kartu ir teisingas, ir klaidingas, – taikymas Teismui darant išvadą, kad ginčijami įstatymų leidėjo nustatyti ribojimai, draudimai nėra neproporcingi siekiamam konstituciškai pagrįstam tikslui, kad savininkų teisės nėra varžomos labiau negu leidžia Konstitucija.

Apibendrinama, kad šiame disertacinio darbo skyriuje nagrinėjais atvejais konstitucinių vertybių darninimą pateisina konstitucinis jo pagrįstumas, t. y. neabsoliučiu (teisių ribojimo požiūriu) žmogaus teisių ribojimo siekiant apsaugoti viešąjį interesą konstitucinis įtvirtinimas (konstitucinė galimybė riboti žmogaus teises ir laisves, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti konstituciškai svarbius tikslus; priešingu atveju gali atsirasti didesnė žala jam, o ne žmogaus teisei) ir loginis priimamo sprendimo pagrįstumas.

Apibendrinant visų analizuotų konstitucinės justicijos institucijų praktiką, daroma išvada, kad tikrindamos, ar sudaromos bendrosios žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygos, šios institucijos remiasi bendru ribojimo proporcingumo vertinimu, taip pat pridėdamas reikalavimas pagrindinių teisių ribojimą nustatyti įstatymu. Tad konstitucinių teisių ir laisvių ribojimo tinkamumo sąlygų sąrašą sudaro bendros visų nagrinėjamų valstybių konstitucinei jurisprudencijai sąlygos: reikalavimas pagrindinių teisių ribojimą pateisinti konkrečiau viešojo intereso užtikrinimo tikslu, reikalavimas ribojimą nustatyti įstatymu, ribojimo atitikties teisėtam tikslui, ribojimo būtinumo, ribojimo proporcingumo siaurąja prasme reikalavimai, reikalavimas nepaneigti žmogaus teisės ar laisvės esmės. Proporcingumo principas yra ir standartinis metodas, kuriuo vadovaudamasi konstitucinės justicijos institucija nagrinėja pagrindinių teisių ir laisvių ar jų ir kitų konstituciškai saugomų vertybių konfliktą. Visų konstitucinės justicijos institucijų praktika rodo, kad proporcingumo principo metodologijos esmė ta pati – susikertančių vertybių palyginimas, atliekamas atsižvelgiant į sandūroje esančių vertybių reikšmę pagrindinių teisių sistemoje.

Išvados ir pasiūlymai.

1. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje *expressis verbis* neįvardinta žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių apsauga Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje vertinama kaip Konstitucinio Teismo funkcija. Ji yra implicitinė konstitucinė funkcija, išvestina iš Konstitucinio Teismo kaip Konstitucijos viršenybės užtikrintojo (garantuojant konstitucinių normų ir principų, tarp jų – ir išreiškiančių santykius, susijusius su žmogaus teisėmis, apsauga), Konstitucinio Teismo kaip konstitucinės santvarkos gynėjo (neleidžiant kėsintis į Konstitucijoje nustatytus socialinius, ekonominius, politinius santykius, sudarančius asmens, visuomenės ir valstybės gyvenimo pagrindus) bei Konstitucinio Teismo kaip konstitucinio teisingumo vykdytojo vaidmens (tiriant teisės aktų konstitucingumą). Šie vaidmenys nulemia išskirtinę kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu šios apsaugos formą – Konstitucinis Teismas šią funkciją įgyvendina per oficialų konstitucinį teisinį santykių, susijusių su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, aiškinimą.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo vykdomos žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių apsaugos pagrindas konstitucinėje jurisprudencijoje yra sisteminis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, kuriuo pabrėžiamas jų vertybinis statusas ir laiduojama žmogaus teisių ir laisvių bei kitų konstitucinių vertybių pusiausvyra konstitucinėje jurisprudencijoje ir kuris atspindi vertybių teorijos, kurią pateikia mokslinė doktrina bei Europos demokratinių valstybių konstitucinė jurisprudencija, esmę.

3. Konstitucinei žmogaus teisių ir laisvių doktrinai, vystomai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, gali būti taikoma vertybių teorija, išplaukianti iš mokslinės doktrinos, nes: 1) žmogaus teisės ir laisvės yra universalios demokratinės teisinės valstybės vertybės; 2) žmogaus teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių apsauga pasižymi objektyviuoju pobūdžiu, pasireiškiančiu tuo, kad tai yra visuotinai saistančių vertybių apsauga, t. y. konstitucinės vertybės suprantamos kaip abstrakcija, o ne konketaus asmens teisių apsauga; 3) konstituciniam teisiniam reguliavimui, įtvirtinančiam su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, aiškinti galima taikyti sisteminių teisės aiškinimo metodą. Minimais santykius Konstitucinis Teismas aiškina remdamasis Konstitucijos vientisumo principu ir iš jo išplaukiančiu sisteminiu teisės aiškinimo metodu. Šis metodas suponuoja su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusių santykių vertinimą Konstitucijos visumos kontekste, o pirmiausia atsižvelgiant į konstitucinius principus, išreiškiančius esminius Lietuvos valstybės bruožus: teisinės valstybės, demokratinės valstybės, socialiai orientuotos valstybės principus.

Sisteminis teisės aiškinimo metodas pasireiškia ir tuo, kad Konstitucinis Teismas konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, aiškina, atsižvelgdamas į tarptautinį žmogaus teisių ir laisvių garantijų etaloną; 4) vertybinis požiūris naudingas, nes padeda spręsti konstitucinių vertybių sandūros situacijas. Jas spręsdamas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas atsižvelgia į sandūroje esančių vertybių reikšmę pagrindinių teisių sistemoje. Konstitucinių vertybių sistemoje žmogaus teisės yra pirmiau kitų konstitucinių vertybių. Ginčai dėl konstitucinių vertybių išdėstymo tam tikra tvarka (jų sistemos, hierarchijos), dėl žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių bei atskirų žmogaus teisių vietos sistemoje spręstini atsižvelgiant į jų reikšmę, nustatomą jų verte ir apibendrinimo lygį konkrečiu atveju. Principinė nuostata – žmogaus teisės gali įgyti pirmumą (bet ne hierarchinį) viena kitos atžvilgiu, o žmogaus teisių ir kitų konstitucinių vertybių santykiuje hierarchiškai aukštesnės yra žmogaus teisės.

4. Vertybių teorija, kurią pateikia mokslinė doktrina, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje atskleidžiama tokiais turinio aspektais: a) prigimtinio žmogaus teisių ir laisvių pobūdžio pripažinimu ir iš to išplaukiančiais valstybės, įstatymų leidėjo įsipareigojimais dėl žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių. Kadangi Konstitucija įtvirtina, saugo ir gina konstitucines vertybes, o tarp jų – ir žmogaus teises, vadinasi, valstybė jokia būdu negali žmogaus teisių vertybinio statuso pažeminti, o tuo labiau – paneigti. Žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių samprata leidžia teigti, kad šios vertybės negali būti paneigtos kituose, žemesnės galios teisės aktuose; jos turi būti visokeriopai puoselėjamos ir saugomos įstatymų leidėjo; Konstitucijos paskirtis – užtikrinti šių vertybių gynimą ir gerbimą; b) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas formuoja vertybių sistemą, atskleisdamas žmogaus teisių, jų saugomų gėrių bei šių teisių pripažinimo ir gerbimo kaip konstitucinių vertybių statusą. Vertybių sistemoje vertybės (pirmiausia – žmogaus teisės ir laisvės) yra darnios, pusiausvyros būsenos. Teismas nepateikia baigtinės konstitucinių vertybių sistemos.

5. Vertybinis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, įgyja Europos Žmogaus Teisių Teismo naudojamos aksiologijos bruožų, nes perimamas pirminių (tiesiogiai Konvencijos tekste įtvirtintų) ir išvestinių (pripažinimą įgaunančių Teismo aktuose) žmogaus teisių ir laisvių egzistavimo faktas, sąlygojantis aplinkybę, kad egzistuoja nebaigtinė žmogaus teisių ir laisvių kaip vertybių sistema. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūris yra tapatus Europos Žmogaus Teisių Teismo taikomai aksiologijai tuo aspektu, kad

formuojami reikalavimai, kokiais atvejais yra pateisinamas įsikišimas į pagrindines teises, taip pat dar ir tuo aspektu, kad išvedamas toks pat reikalavimas apribojimais nepažeisti pagrindinių žmogaus teisių turinio esmės, įvardijamas viešojo intereso ir konkrečios žmogaus teisės racionalaus santykio išvedimo būtinumas, kad bendrų interesų apsauga nepažeistų ribojamos teisės esmės. Tačiau egzistuoja ir skirtumas: pavyzdžiui, teisės į teismą sampratoje, viena vertus, Europos Žmogaus Teisių Teismas implicitiškai įtvirtina platesnę teismo sampratą, į ją įtraukdamas ir tam tikrus kriterijus atitinkančias kitas institucijas, kita vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas suabsoliutina teisminę gynybą kaip pagrindinį žmogaus teisių ir laisvių apsaugos būdą.

6. Vertybinis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo požiūris į konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį santykius, susijusius su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, įgyja aksiologijos, taikomos nagrinėtose demokratinėse šalyse, bruožų: pripažįsta pirminių (tiesiogiai konstitucijos tekste įtvirtintų) ir išvestinių (konstitucinių teisių pripažinimą įgaunančių konstitucinės justicijos institucijų aktuose) žmogaus teisių ir laisvių egzistavimo faktą, nenurodo baigtinio teisių ir laisvių kaip konstitucinių vertybių sistemos elementų sąrašo. Konstitucinio Teismo vertybinis požiūris ir nagrinėtų užsienio valstybių aksiologija panašūs ir tuo, kad išvedamas tapatus reikalavimas apribojimais nepažeisti pagrindinių žmogaus teisių turinio esmės; sprendžiant žmogaus teisių ir laisvių bei kitų konstitucinių vertybių sandūros situacijas, atsižvelgiama į sandūroje esančių vertybių reikšmę pagrindinių teisių sistemoje. Tačiau skiriasi žmogaus teisių kaip konstitucinių vertybių sisteminimo, struktūruotumo laipsnis – jis didesnis, pavyzdžiui, nagrinėtoje Vengrijos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.

7. Manytina, kad sistemiškesnis, struktūruotesnis konstitucinių vertybių – iš jų, pirmiausia, žmogaus teisių ir laisvių – išdėstymas viename iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų leistų „byla po bylos“ sukaupimą žmogaus teisių ir laisvių sistemą labiau sutelkti ir aiškiau suvokti Teismo konkrečiose bylose nagrinėjamų šios sistemos elementų vietą joje. Nesant galimybės doktrininės nuostatos, susijusios su žmogaus teisių ir laisvių sistema, apjungti viename Teismo akte, siūlytina Teismo periodinio leidinio, aprėpiančio konstitucinėje jurisprudencijoje aiškinamą konstitucinį teisinį reguliavimą, įtvirtinantį su žmogaus teisėmis ir laisvėmis susijusius santykius, leidyba. Juo būtų labiau užtikrinamas Teismo aktų kaip teisės šaltinių įtvirtinimas bei, tikėtina, padaugėtų prielaidų asmenims lengviau pagrįsti pateikiamus individualius konstitucinius skundus.

8. Sugretinus konstitucinių vertybių pusiausvyros imperatyvų apibūdinimą Lietuvos Respublikos, kitų demokratišų valstybių konstitucinėje jurisprudencijoje ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos ir užsienio demokratišų valstybių konstitucinėje praktikoje pusiausvyros reikalavimas gali būti aiškinamas ir kaip struktūrinė konstitucijų ir Europos žmogaus teisių konvencijos ypatybė (ideali konstitucinių ir Konvencijos vertybių būseną), ir kaip šių teisių dokumentų aiškinimo principas, esant realiai konstitucinių vertybių sandūrai (sandūrą būtina spręsti taip, kad nebūtų pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra). Konstitucinių vertybių pusiausvyros laidavimas būtinas siekiant visų konstitucinių vertybių – ir žmogaus teisių ir laisvių, ir viešojo intereso – apsaugos, Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių konstitucinėje praktikoje yra nulemtas konstitucinio reguliavimo aiškinimo kaip visumos (sisteminio teisės aiškinimo metodo).

9. Į konstitucinių teisių ir laisvių teisėto ribojimo sąlygų sąrašą įtraukiamos bendros visų nagrinėjamų valstybių konstitucinei jurisprudencijai sąlygos: reikalavimas pagrindinių teisių ribojimą pateisinti konkrečaus viešojo intereso užtikrinimo tikslu, reikalavimas ribojimą nustatyti įstatymu, taip pat ribojimo atitikimo teisėtam tikslui, ribojimo būtinumo, ribojimo proporcingumo siaurąja prasme reikalavimai, reikalavimas nepaneigti žmogaus teisės ar laisvės esmės. Visų analizuotų konstitucinės justicijos institucijų praktika paremta žmogaus teisių ribojimų proporcingumo tyrimu, sudarytu iš trijų elementų: ribojimo atitikimo teisėtam tikslui, ribojimo būtinumo ir proporcingumo siaurąja prasme. Analizuotų konstitucinės justicijos institucijų konstitucinė praktika rodo, kad, tikrindamos, ar įvykdomos bendrosios žmogaus teisių ir laisvių ribojimo sąlygos, šios institucijos remiasi ribojimo proporcingumo vertinimu. Ribojimo proporcingumo principas suprantamas kaip ribojimo išimtinumo garantija.

Nagrinėtų demokratišų valstybių konstitucinės justicijos institucijų praktikai būdingas žmogaus teisių esmės nepaneigimo reikalavimas. Esminiai žmogaus teisių elementai negali būti ribojami netgi vadovaujantis bendrosiomis žmogaus teisių ribojimo sąlygomis siekiant pagrįsti įsikišimą į žmogaus teises viešojo intereso labui. Žmogaus teisių ir laisvių esmė – tai teisės ar laisvės tapatumą išreiškiantys teisės ar laisvės faktinio turinio elementai, „neliečiamoji šerdis“ – teisės ar laisvės pagrindiniai elementai, kurių netekusi (priešingai nei kitų, šalutinių elementų) tokia teisė ar laisvė nustotų egzistavusi.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Beliūnienė, Lina. Vertybinis požiūris į konstitucinį reguliavimą, įtvirtinantį žmogaus teisių srities santykių pagrindus, ir iš jo išplaukiantys sunkumai. *Jurisprudencija*. 2008, 9 (111): 105-115.
2. Beliūnienė, Lina. Žmogaus teisių ar laisvių esmę paneigiančių atvejų konstatavimas konstitucinėje jurisprudencijoje ir jų analizė. *Teisės problemos*. 2009, 3 (65): 57-78.

CURRICULUM VITAE

Vardas: Lina
Pavardė: Beliūnienė
Išsilavinimas:
1997-2001 Lietuvos teisės universitetas. Suteiktas teisės bakalauro laipsnis
2001-2003 Lietuvos teisės universitetas. Suteiktas teisės magistro laipsnis
2003 – 2009 Mykolo Romerio universitetas. Teisės krypties doktorantūros studijos
Darbo patirtis:
2003 m. balandis- Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus specialistė teisės klausimais
2005 m. birželis
2003 m. rugsėjis- Mykolo Romerio universiteto Konstitucinės teisės katedros lektorė
2005 m. birželis
2007 m. gruodis- Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus jaunesnioji mokslo
2008 m. sausis darbuotoja
Kontaktai: El. paštas: libeliu@gmail.com